
Antiziganism I Sverige och romska interventioner

Jan Selling & Samanta Selimovic
2025

European Roma Institute for Arts and Culture (ERiac)

ERiac
EUROPEAN ROMA
INSTITUTE FOR ARTS
AND CULTURE

JEKHIPE
RECLAIMING OUR PAST, REBUILDING OUR FUTURE:
NEW APPROACHES TO FIGHTING ANTIGYPSYISM

JEKHIPE-projektet

Projektet JEKHIPE, Återta vårt förflutna, återuppbygga vår framtid: Nya metoder för att bekämpa antiziganism, är ett CERV-finansierat projekt som syftar till att förbättra romers livsvillkor genom att adressera systemisk och institutionell antiziganism. Projektet främjar övergångsrättvisa (transitional justice), främjar kunskapsuppbyggnad och medvetenhet samt stärker romsk identitet och delaktighet.

Det är en uppföljning till CHACHIPEN, ett tidigare CERV-projekt med den officiella titeln Bana väg för en sannings- och försoningsprocess för att adressera antiziganism i Europa: Hågkomst, erkännande, rättvisa och förtroendeskapande. CHACHIPEN, som avslutades 2023, introducerade en innovativ metod baserad på övergångsrättvisa för att öka medvetenheten om systemisk orättvisa och pågående antiziganism inom policyskapande, samtidigt som man förespråkade en omfattande strategi för sanning och försoning.

JEKHIPE fokuserar på flera nivåer av policyskapande, inklusive forskning, övervakning, påverkansarbete, nätverkande, alliansbyggande, medvetandegörande, kapacitetsbyggnad och egenmakt (empowerment). Syftet är att samarbeta med nationella och europeiska institutioner, akademien, politiker, rättsmekanismer, statliga myndigheter, det civila samhället och romska samhällen själva för att utmana rådande strukturer kring hur romska frågor – särskilt antiziganism – hanteras, samt föreslå mekanismer för ökat ansvarstagande hos nationella regeringar.

ERGO

ERAC
EUROPEAN ROMA
INSTITUTE FOR ARTS
AND CULTURE

CEPS
CENTRE FOR
EUROPEAN
POLICY
STUDIES

sozialfabrik
Partnership for Inclusion

Trojisko
ROMA COMMUNITY

UCRI
UNITED CIGANYAN ROMANIAN INSTITUTE

FAGIC

Romni

Amore
Romania

Romane Siklörme

slovo21

Finansieras av Europeiska unionen. De åsikter och synpunkter som uttrycks är endast upphovsmännens och överensstämmer inte nödvändigtvis med Europeiska unionens eller Europeiska kommissionens. Varken Europeiska unionen eller den beviljande myndigheten kan hållas ansvariga för dem

Funded by
the European Union

Innehållsförteckning

FÖRORD	3
OM FÖRFATTARNA:	3
SAMMANFATTNING	4
INTRODUKTION	6
Bakgrund: Romer i Sverige	6
Diasporaperspektivet	7
TEORI: ANTIZIGANISM, KOLLEKTIVT MINNE OCH HISTORISK RÄTTVISA	8
FRÅGESTÄLLNINGAR OCH HYPOTESER	9
METODOLOGI	9
DEL 1: ANTIZIGANISM OCH MOTDISKURSER I SVERIGE	11
HISTORISK ÖVERSIKT	11
1512 till 1914: Statlig förföljelse och lokal samexistens	11
1914-1954: Rasbiologi, exkludering och tvångsassimilering	12
1954-1999: Assimilering in i folkhemmet	13
1999-2016: Minoritetsstatus och kampen mot antiziganism etableras	14
EFTER 2016: "ETT TAPPAT MOMENTUM" OCH FORTSATT ANTIZIGANISM	15
Strukturell antiziganism	15
Hatbrott och diskriminering	16
Minoritetsstress och vardagsrasism	17
Policyanalys (CHACHIPEN, JEKHIPE)	18
Kvantitativ medieanalys	19
DEL 2: KRITISKA ROMSKA INTERVENTIONER	26
AVGRÄNSNINGAR OCH URVAL	27
Banbrytande människorättskämpar	28
Journalistik, litteratur och bibliotek	31
Sociala medier och populärkultur	33
Kritiska romska studier	35
Utställningar	37
Teater	39
Festivaler	41
Organisationer	42
DISKUSSION: VAD HANDLAR KRITISKA ROMSKA INTERVENTIONER OM?	44
BIBLIOGRAFI	46

Förord:

Denna rapport har på uppdrag av ERIAC och inom ramen för JEKHIPE-projektet författats av Jan Selling och Samantha Selimovic sommaren 2025.

Selling har ansvarat för forskningsdesign och bakgrundskapitel om antiziganism och romsk historia i Sverige samt kvantitativ medieanalys och avsnittet om romska tidningar, radio och TV i Sverige. Rapporten relaterar också till policyanalyser och intervjustudier relaterade till diskurser om romers rättigheter och antiziganism genomförda av Selling inom ramen för CHACHIPEN och JEKHIPE.

Selimovic har ansvarat för sampling av exempel på nutida romska politiska och kulturella interventioner. Rapportens intention är att dessa delar ska relateras till varandra för att utifrån relevanta exempel ge en bild av hur romska kulturarbetare och aktivister i Sverige bidrar till att stärka romsk identitet, motverka stereotyper och antiziganism samt hittar nya vägar för romsk frigörelse. Författarna ansvarar gemensamt för rapportens slutsatser och rekommendationer.

Om författarna:

Jan Selling är professor i kritiska romska studier vid Södertörns högskola. Han har sedan 2010 forskat och undervisat om romsk historia, romsk frigörelse och antiziganism. Viktigaste publikationer: *Svensk antiziganism* (2013), *Frigörelsen* (2020), rapporter om Sverige för CHACHIPEN (2022) och JEKHIPE (2025) samt medverkan i RomArchive 2015-2019 och ERIACs projekt Re-Thinking Roma resistance (2020). På Södertörns högskola bedriver han sedan 2020 ett internationellt online-kollokvium för doktorander med inriktning mot antiziganism och kritiska romska studier.

Samantha Selimovic är aktivist, sakkunnig och representant inom romska frågor, verksam både nationellt och internationellt. Hon har varit engagerad i flera kultur- och samhällsprojekt, bland annat 'Romskt kulturarv i Västernorrland', identitetsprojektet 'Unga romska röster' samt initiativ som stöttar romer mot studier och arbete. Hon är också drivande i en romsk kulturförening i Sundsvall, med särskilt fokus på kvinnors rättigheter, kampen mot antiziganism, och stärkandet av romsk identitet och kultur. Selimovic har beskrivit sin väg till att bli romsk aktivist i essän "Existensen". (2024, i: B., L. Lundqvist & J. Olsson (red) *Feminiqua. Historier om motstånd*. [Feminiqua. Berättelser om motstånd], s. 282–291.

Sammanfattning

I denna forskningsrapport av Jan Selling och Samanta Selimovic, som publicerats som en del av JEKHIPE-projektet, undersöks romsk historia och nuvarande utmaningar i Sverige samt hur antiziganism utmanas av samtida romska interventioner inom media, politik och kulturliv.

I den första delen ges en historisk bakgrund från de första romernas ankomst till Sverige, via 1960-talets medborgarrättskamp till dagens situation. I en kvantitativ innehållsanalys av svensk press 2000-2025 fastställs att det under mitten av 2010-talet uppstod ett momentum för frågor om romers rättigheter. Detta sammanhänger dels med gradvisa öppningar för olika romska grupper att komma till tals i det offentliga samtalet, tack vare de rättigheter som följde på erkännandet av romer som nationell minoritet. Den positiva vändningen triggades dock framförallt av 2013 års avslöjande i massmedia att den svenska polisen fortfarande bedrev etnisk registrering av romer i stor skala. Detta uppenbara rättsbrott gjorde det tydligt att den strukturella antiziganismen ännu var starkt rotad i landet och en statlig Kommission mot antiziganism inrättades: diskursen svängde från att som tidigare ha framställt romer som problemet till att se antiziganismen som det verkliga problemet. En rad statliga initiativ startades, men romska krav på sanningskommission infriades inte. Istället infördes 2012 en strategi för romsk inkludering med målet att jämlikhet för romer skulle vara fullt uppnådd 2032. Inkluderingsstrategin blev delvis ett misslyckande, bland annat på grund av att den bedrevs kortsiktigt och projektbetonat utan genomgripande antiziganism-analys. Samtidigt har populistiska diskurser stärkt antiziganismen, bl.a. i samband med debatter om "tiggeriförbud".

I den andra delen av rapporten behandlas frågor om hur, var och i vilken riktning romska interventioner tar sig uttryck i en strukturellt antizigansk social kontext som den vi har i dagens Sverige. Författarna har utifrån sina respektive erfarenhets- och kunskapshorisonter gemensamt sökt efter tydliga exempel på "kritiska romska interventioner". Genom drygt 20 insamlade exempel utkristalliserade sig följande kategorier av arenor och aktörer som betydelsefulla:

- 1- Medborgarrätt: Enskilda romer som påtagligt påverkat det offentliga samtalet.
 - 2- Journalistik, litteratur och bibliotek utifrån romsk diskursposition.
 - 3- Sociala medier och populärkultur: Romska forum eller kända romska personer som driver romska rättighetsfrågor eller uttalar romsk stolthet.
 - 4- Kritiska romska studier. Romska akademiker som är eller varit verksamma inom forskningsfältet kritiska romska studier.
 - 5- Utställningar som i betydande grad skapats av romer och som lyfter romska rättighets- och identitetsfrågor.
-

- 6- Teater: Skådespelare, dramatik eller teaterensembler som utifrån romska diskurspositioner är samhällskommenterande.
 - 7- Festivaler som har ambition att även lyfta rättighetsfrågor eller motverka stereotyper.
 - 8- Organisationer som främjar romers inflytande i samhället och motverkar antiziganism.
-

De teman som visar sig mest återkommande i dessa "romska interventioner" är kritik av antiziganism, stolthet över att vara romsk, gestaltningar av kulturell identitet, minne och historisk rättvisa, feministiska perspektiv och queer-romsk identitet. I detta finns en stor mångfald av perspektiv som delvis sammanhänger med olika undergruppers skiftande historiska erfarenheter. En observation är att många av aktörerna har rötter i forna Jugoslavien. Rapporten konstaterar också att kvinnor är överrepresenterade bland aktörerna.

Sammanfattningsvis fastslår rapporten att det finns en dynamisk utveckling inom det romska civilsamhället i Sverige som är rotad i en historia av medborgaraktivism och som i allt högre grad tar in intellektuella romska impulser utanför Sverige. Romsk journalistik har fått ökad betydelse på senare år, bland annat tack vare satsningar inom public service. Sociala medier framstår som en stor potential.

En utmaning för många aktörer är att hitta en balans i beroendet av staten: även om statligt stöd kan påverka inriktningen på romska interventioner är offentliga medel för romsk kultur och kunskapsproduktion nödvändiga för att utjämna strukturell ojämlikhet.

Introduktion

Bakgrund: Romer i Sverige

Romer är i Sverige en erkänd nationell minoritet, jämte sverigefinnar, judar, tornedalingar och samer, som dessutom är urfolk. Minoritetsstatusen, som innebär att romer har rätt att "bibehålla och utveckla sin kultur och bevara de väsentliga beståndsdelarna av sin identitet", bygger på självidentifikation och förankring i gruppen. Det innebär att den person som identifierar sig som rom och har någon form av förankring i gruppen tillhör minoriteten. Andra kriterier, exempelvis språkkunskaper, saknar betydelse. Det finns ingen officiell statistik på antalet romer i Sverige, men uppgifter som ofta citeras i officiella dokument gör gällande att det troligen handlar om mellan 50 000 och 120 000 (ISOF, 2025).

I myndighetstexter delas den nationella minoriteten romer i Sverige ofta in i fem grupper: resande, svenska romer, finska romer, utomnordiska romer och nyanlända romer. Denna definition gjordes av regeringen tillsammans med ett romskt råd i samband med erkännandet av romer som nationell minoritet 1999 (SOU 2010:55). Indelningen baseras inte på kulturella särdrag, utan på vilka historiska kontexter som kopplar olika delar av den romska minoriteten till Sverige. Det innebär att romer som kulturellt och språkligt uppfattar sig som samma grupp samtidigt kan ingå i flera av de fem grupperna, exempelvis kan romer med ursprung i Balkan anses vara antingen utomnordiska eller nyanlända. Benämningarna av grupperna har ibland kritiserats, exempelvis för att "svenska romer" blir missvisande, eftersom hela minoriteten är svensk och att "nyanlända" är ett begrepp som passar dåligt på människor som är födda i landet (Nationalencyklopedin, 2025). Den praktiska betydelsen av gruppindelningen är att den ofta används för att fördela medinflytande och resurser knutna till minoritetspolitik. Indelningen kan också användas för att ge en övergripande bild.

Resande (resandefolket) anser sig i allmänhet härstamma från de första romerna som kom till Sverige i början av 1500-talet. Det finns också kopplingar till andra romska grupper som tyska sinter och finska grönkål. Termen "resande" tros komma från det faktum att vissa reste under delar av året och erbjöd sina varor och tjänster på olika platser. Under 1900-talet har resande haft medborgerliga rättigheter och rätt till bostad och skolgång, men har ofta utsatts för strukturell diskriminering och kränkningar. Resanderomani är en variant av romani chib. Resande är förmodligen den största av de fem romska huvudgrupperna i Sverige.

Svenska romer (främst Kelderasha Roma) betecknar grupper vars förfäder kom till Sverige i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Det var små grupper som invandrade till Sverige via Ryssland eller Danmark. De flesta av dem hade sina rötter i Rumänien där romer hade varit slavar fram till 1856. Som en följd av den svenska statens politik kom de då invandrade romernas historia att helt skiljas från

resandefolkets. Ända in på 1950-talet förvägrades svenska romer medborgerliga rättigheter, bostad och skolgång. Kelderasha betyder kopparslagare, och kopparsmide var en del av gruppens försörjning i Sverige fram till mitten av 1900-talet, tillsammans med andra hantverkstjänster, nöjen och handel.

Finska romer (eller kalé) härstammar från de romer som under tidigare århundraden förvisades från Sverige till Finland, som då var en del av Sverige. Därför har resandefolket och den finska kalén till stor del en gemensam historia. Från 1914 till 1954 fanns det ett uttryckligt förbud mot invandring för romer. När lagen avskaffades sökte många finländska romer, liksom andra finländare, arbete i Sverige. På 1960-talet blev gruppen finländska romer numerärt större än gruppen svenska romer.

Utomnordiska romer (bland andra lovara, arli, gurbeti) kom från olika delar av Europa till Sverige från slutet av 1960-talet. De flesta kom till Sverige när landet behövde arbetskraft under 1970- och 1980-talen.

Nyanlända romer kan tillhöra olika romska grupper. Många kommer från Balkan och kom till Sverige som flyktingar från forna Jugoslavien på 1990-talet. Av dessa är en stor del muslimer. Romer från sydöstra Europa som flyttat till Sverige i samband med EU:s utvidgning ingår också i denna grupp.

Diasporaperspektivet

Jämfört med nordiska grannländerna och även med Tyskland är den romska minoriteten i Sverige betydligt mer heterogen i såväl kulturella, språkliga och religiösa termer som i termer av kollektivt minne och historiska erfarenheter. Detta har betydelse för förståelsen av historisk och nutida antiziganism och förutsättningarna för emancipation och frigörelse.

Å ena sidan gör det att romers historiska erfarenheter från andra länder bör ses som integrerad del av svenskt kollektivt minne: förtryck, förföljelse och folkmord i form av den romska Förintelsen och det rumänska slaveriet, men också erfarenheter av emancipation, som frigörelsen från slaveriet och de öppningar som fanns under titoismen i Jugoslavien fram till 1990-talets sammanbrott och krig. Enligt Selling (2022 och 2025) har detta inte i större utsträckning förstås och beaktats av myndigheter med uppdrag inom kulturarvssektorn. Om exempelvis Förintelsen av romer betraktas som en historia med endast marginell koppling till Sverige – genom att Sverige stod utanför kriget – kan det ha bidragit till den marginalisering av romers erfarenheter i minnespolitik kopplad till Förintelsen som redan följer av IHRA:s exkluderande definition av begreppet Förintelsen, som synonym till Shoah (IHRA, 2000).

Å andra sidan innebär det att diasporaperspektivet kan vara särskilt relevant när det gäller den mångkulturella romska nationella minoriteten i Sverige. Medvetenheten om samhörighet och gemensamt ursprung oavsett undergruppers historiska erfarenheter och olikheter i kultur, språk och religion har med all sannolikhet stärkts: både genom

internationell romsk aktivism och det amalgam av romska röster som ska göras hörda inom minoritetspolitikens ramar. Kritiken mot minoritetspolitiken som ofullkomlig och homogeniserande är berättigad: samtidigt har allt fler arenor skapats för att olika romska grupper ska söka en gemensam agenda. Likaså finns kritik inom den romska rörelsen mot "strategisk essentialism", alltså om romer presenterar den stereotyp som majoritetssamhället önskar för att över huvud taget höras (Belton, 2010). Å andra sidan tycks, åtminstone i den svenska kontexten, arvet efter den första romska världskongressen i London 1971- som snarast markerar motsatsen till strategisk essentialism - få ökad betydelse: den 8 april står numera i allas almanackor och firas runt om i landet på en mängd olika sätt, den romska flaggan har blivit en symbol som allt fler känner igen och romers internationella kamp för att definiera sig själva och vara politiskt subjekt uppmärksammas, om inte annat genom själva datumets historia. i alla dessa avseenden kan diasporaperspektivet och det romska kollektivets mångfald vara en resurs. En hypotes i denna rapport är att sociala mediers genombrott genom sin lättillgänglighet, spontana nätverksskapande och transnationella struktur varit en resurs som särskilt väl samspelat med den romska diasporans behov och möjligheter, och skapat ett alternativ till romska organisationer och romska media av traditionellt snitt.

Teori: antiziganism, kollektivt minne och historisk rättvisa

Antiziganism är en specifik form av rasism som framförallt drabbar romer. Den har en delvis gemensam historia med antisemitismen genom sitt medeltida ursprung; exempelvis drabbades romer liksom judar under denna tid av uteslutning med beskyllningar om att de var opålitliga främlingar, spioner för främmande makt och kyrkans fiender. Samtidigt har antiziganismen det gemensamt med många senare rasismer att den bygger på en hierarkisering där romer anses vara mindervärdiga och ett socialt hot mot majoritetssamhällets normer. Antiziganismen har historiskt definierat sitt objekt omväxlande etnografiskt (kulturellt), genetiskt eller socialt (livsstil). Stereotyper som är unika för antiziganismen handlar bland annat om nedärvd benägenhet till tiggeri och nomadism (Selling, 2020; Tittel, 2025).

Antiziganismen bygger på historiskt rotade fördomsbilder och stereotyper kopplade till det nedsättande begreppet "zigenare". Detta begrepp är stigmatiserande redan genom sitt ursprung för att beteckna "oberörbara" (athinganoi) i 1300-talets Bysans och därefter genom att det genom det 500-åriga romska slaveriet i Rumänien gjordes till synonym för slav (tigan) och slutligen av nazisterna var en kategorisering som låg till grund för folkmordet under Förintelsen. Sedan erkännandet av romer som nationell minoritet 2000 har medvetenheten om denna negativa laddning ökat. Begreppet är därför inte att anse som neutralt. Det omtalas ibland som "z-ordet", analogt med "n-ordet".

Att många forskare liksom en stor del av det romska civilsamhället och myndigheter i Skandinavien och Tyskland ändå använder begreppet antiziganism (Antiziganismus, antisiganisme) – trots att det innefattar denna orddel – är just för att det fokuserar på antiziganismens fördomsbild och motiv och inte på måltavlans etniska identitet. Av samma anledning övergick Brottsförebyggande rådet 2020 till detta begrepp i sin hatbrottsstatistik, efter att tidigare använt den alternativa termen antiromsk (BRÅ, 2023). Förståelsen av antiziganismen som en diskurs, baserad på föreställningar kring "z-ordet", innebär också att antiziganismen, i likhet med antisemitismen kan studeras som ett sociokulturellt fenomen som kan existera även utan förekomsten av verkliga romer. En ytterligare likhet är att antiziganism och antisemitism är "bipolära" rasismer, som uttrycker sig i både förakt och fascination. En konsekvens av denna analys är att antiziganism inte kan förstås genom att studera romsk kultur (Selling, 2024).

Inom forskning, politik och förvaltning finns en rad olika definitioner av antiziganism. I denna forskningsrapport utgår vi ifrån följande definition som utvecklats utifrån arkivstudier om svensk antiziganism, men som gör anspråk på allmängiltighet. Enligt denna är antiziganism "en historiskt föränderlig diskursformation i vilken den 'konceptuelle zigenaren' tar skepnad och majoritetssamhällets exkluderande praktik utvecklas". (Selling, 2013, s. 13.) Denna definition har fördelen att begreppet kan fyllas med innehåll genom att det empiriska materialet får tala.

Vidare utgår rapporten från perspektivet kritisk diskursanalys kopplat till maktkritiska teorier om kollektivt minne som grundläggande för kollektiva identiteter. I rapporten läggs tonvikt på diskurser om romsk självrepresentation och minnespolitik, eftersom dessa kan ses som representationer av egenmakt och interventioner som utmanar bestående maktförhållanden, närmare bestämt antiziganistisk hegemoni.

Frågeställningar och hypoteser

RQs: IO vilka forum/arenor/rum kommer den emancipatoriska romska subjektiviteten till uttryck? På vilket sätt utmanar de strukturell antiziganism? På vilka sätt uttrycker de romska berättelser om emancipation och frigörelse?

Hypotes: Erkännande av nationella minoriteter, invandring av postjugoslaviska romska flyktingar och sociala mediers genombrott har varit gynnsamma för erkännandet av romers rättigheter, kampen mot antiziganism och romers sociala mobilitet.

Metodologi

I rapporten tillämpas "Mixed methods" för datainsamling och analys, dvs. kvalitativa och kvantitativa metoder samt analys av sekundärlitteratur och policydokument. Rapporten utgår också ifrån den tvärvetenskapliga ansatsen kritisk diskursanalys för att att synliggöra maktstrukturer och sociala ojämlikheter samt förutsättningarna för

samhällsförändrande motdiskurser. Insamlingen av data för rapportens del 2, "Kritiska romska interventioner" har genomförts utifrån nedan specificerade kriterier och med utgångspunkt i rapportförfattarnas respektive kunskaps- och erfarenhetsfönster.

DEL 1: Antiziganism och motdiskurser i Sverige

Historisk översikt

1512 till 1914: Statlig förföljelse och lokal samexistens

De tidigaste beläggen för romsk närvaro i Sverige finns som en officiell handling i Stockholms stads Tänkebok den 29 september 1512, där det nämns att "tatra" från "landet Lilla Egypten" hade kommit till staden, vilket har tolkats som att det handlade om romer. Enligt protokollet var det ett 30-tal familjer som leddes av en "herr Anthonius, en greve med sin grevinna". De sägs ha behandlats väl och fått mat och tak över huvudet. (Stockholms stad, 2025) Mer är inte känt om gruppen.

Den svenske riksföreståndaren, kung Gustav Vasa, som kröntes 1523, betraktade dock de utländska nykomlingarna som spioner som skulle fördrivas från Sverige. Vasa stöddes av den reformerta, det vill säga numera protestantiska kyrkan, som hävdade att romer var kättare. Den svenska kyrkan och kungamakten intog därmed samma linje som dominerade kontinenten i både protestantiska och katolska länder. År 1560 förbjöd den svenske ärkebiskopen Laurentius Petri i praktiken romer från kyrkan: präster fick nu inte "döpa sina barn eller begrava deras lik". (Etzler, 1944) Till riksdagen i Örebro 1617 krävde prästerskapet att alla romer skulle fördrivas ur riket.

År 1637 blev prästerskapets och kungadömet grundares önskemål verklighet och en lag antogs om utvisning av romerna, "Placat om utvisningen av tatrafolket ur landet". Äldre, antizigantiskt sinnade historiker beskrev redan detta som ovanligt grymt (Björckman, 1730) eller till och med som en "utrotningsplan". (Etzler, 1944, 69) Alla romer, både män och kvinnor, skulle utvisas ur landet senast den 8 november året därpå. Det blev ett brott att hjälpa romer. Romska män som påträffades efter detta datum skulle hängas utan rättegång, medan kvinnor och barn skulle drivas ut ur landet. Det är inte känt om några hängningar faktiskt ägde rum. Tydligen nöjde sig myndigheterna med att deportera romska familjer utomlands. Stora grupper bosatte sig i Finland, som vid denna tid utgjorde svenskt territorium i öster.

Den så kallade tatarparagrafen i 1686 års kyrkolag innebar en radikal förändring av kyrkans synsätt. Romer kunde nu tas emot i de kristna församlingarna, och prästerna fick döpa sina barn. Med stöd av denna lag kom kyrkan att användas som ett instrument för tvångsassimilering. (Etzler, 1944; Selling, 2013)

Under 1700-talet fortsatte denna politik att förhindra all invandring av romer och att tvinga dem som redan befann sig i landet till permanent bosättning och assimilering genom kyrkan.

Denna mörka bild av romernas historia i Sverige fram till och med 1700-talet, som också i första hand är resenärernas historia, bör dock nyanseras. Liksom på kontinenten fanns det lokala undantag från den repressiva politiken. Bland annat lät greve Per Brahe d.y. på 1600-talet romer etablera sig i Gränna för att ägna sig åt handel och hantverk, och Karl XII rekryterade medvetet romer till den svenska armén. (Selling, 2020) Historiker har också betonat det ömsesidiga beroendet mellan bönder och kringvandrande romer som erbjöd eftertraktade varor och tjänster (Tervonen, 2010).

Mot slutet av 1800-talet invandrade valakiska romer med framför allt metallhantverk och kopparslageri som försörjning. Denna grupp benämns numera *svenska romer*, men kallades med dåtidens språkbruk "zigenare". När de anlände befann sig Sverige i en ekonomisk kris med omfattande proletarisering, och stora skaror av egendomslösa människor drog runt på landsvägarna. Trots att resande och romer var en försvinnande liten grupp på några tusen människor gjorde snart den nationalistiska och tilltagande rasistiska propagandan dessa grupper till urtypen för "asociala vagabonder". Redan genom lösdriverilagen 1885 hade det blivit straffbart att vara egendoms- och bostadslös, samtidigt som många kommuner införde uttryckliga bosättningsförbud riktade speciellt mot resande (Selling, 2013).

1914-1954: Rasbiologi, exkludering och tvångsassimilering

Antiziganismen skärptes under 1920-talet, då rasbiologin slog igenom i Sverige. Den numerärt större gruppen romer specificerades nu som "tattare", vilket i stort sett kan förstås som resande. Dessa skulle assimileras, bland annat genom tvångsomhändertagande av barn. Vad gällde "zigenare" (det vill säga gruppen som i dag benämns svenska romer) fanns en politisk ambition att genom närings- och lägerslagningsförbud göra tillvaron så outhärdlig för dem att de självmant lämnade landet. Den påtvingat kringfläckande tillvaron syftade också delvis till att motverka den "rasblandning" mellan "zigenare" och svenskar som rasbiologerna ansåg vara upphovet till "tattare". (SOU 1923:2; Selling, 2013; Regeringskansliet, 2014)

Mellan 1914 och 1954 förbjöd utlänningslagen uttryckligen all invandring av romer och resande, vilket innebar att romerna i Sverige helt isolerades från sina släktingar i Europa. Därigenom var det inte heller möjligt för romer att fly till Sverige undan nazisternas förföljelse. Norge och Danmark hade liknande lagar. Det är endast belagt att två romer under denna tid lyckades ta sig in i landet: Hanna Brzezinska (sedermera Dimitri, 1931–92) och Sofia Brzezinska (sedermera Taikon, 1931–2005). Personal på de vita bussarnavisade medlidande och lät dem följa med trots att de var romer. (Selling, 2020)

Det växande intresset för rasbiologi och rashygien låg bakom den steriliseringslag som kom 1934. Lagen skärptes 1941 så att det räckte med att åberopa sociala skäl för sterilisering. Beslutet motiverades med nödvändigheten att "sanera den svenska

folkstammen". Det sades ofta rent ut att resande och romer ansågs "icke önskvärda" (Westin, 2014; Regeringskansliet, 2014). När rasbiologin förlorade sin trovärdighet efter 1945 ansåg sig staten inte längre kunna identifiera vem som tillhörde gruppen "tattare" och detta års registrering av gruppen blev därför den sista (Selling, 2013). Emellertid möttes resande fortsatt av diskriminering och stigmatisering till följd av etablerade föreställningar. Medan de svenska romerna var lätt igenkännbara in på 1960-talet till följd av sin påtvingade livsföring utanför samhället sökte många resande undkomma förföljelse genom att, i den mån det var möjligt, dölja sin etniska identitet.

1954-1999: Assimilering in i folkhemmet

Den särskilda politiken gentemot "zigenare" fortsatte, men kännetecknas av en radikal omsvängning genom den så kallade zigenarutredningen 1954. I denna konstaterades att landets 740 svenska romer till följd av den förda politiken var analfabeter och led av dålig fysisk och psykisk hälsa (SOU, 1956:43). Utredningen hade föregåtts av krav från dels de romska företrädarna Johan Dimiter Taikon (1879–1950) och Rupert Bersico (1874–1961), dels Sveriges kommunistiska parti, som 1953 motionerat i riksdagen om att utreda åtgärder mot "rasdiskriminering mot zigenare". Drivande bakom riksdagsmotionen var socialläkaren John Takman (1912–98), som under resor i USA hade inspirerats av den afroamerikanska rörelsens kamp mot rasism och som 1952 publicerat en ingående socialmedicinsk studie av de svenska romernas situation. För Socialdemokraterna handlade frågan om att romernas situation inte passade in i bilden av det svenska folkhemmet som världens mest moderna och jämlika samhälle. Utredningen leddes av publicisten Gösta Netzen, som även engagerade sig i ett rättsfall angående kollektiv avhysning av romer från en campingplats i Ludvika, vilket ledde till att en polis för första gången i Sverige dömdes för tjänstefel i agerande mot romer. Utredningen föreslog en rad samhälleliga åtgärder bland annat för att garantera romers rätt till bostad och skolgång. (Selling, 2020.)

Staten tog på sig det ekonomiska ansvaret, och Socialstyrelsen inrättade en kuratorstjänst för frågor rörande romer. Hos utredarna fanns emellertid föga intresse för romsk kultur och språk; de eftersträövade assimilering av romerna i det svenska samhället. Mot denna politik engagerade sig författaren Ivar Lo-Johansson, som å sin sida hade en romantiserande syn och önskade konservera det han ansåg vara "zigeniskt levnadssätt". (Selling, 2013.)

De svenska romerna tillerkändes medborgerliga rättigheter och efter hand förbättrades tillvaron materiellt för romerna, men zigenarutredningens löften infriades endast mycket långsamt. Det var i denna situation som Katarina Taikon utkom med sina dokumentära böcker *Zigenerska* (1963) och *Zigenare är vi* (1967). Hon engagerade sig också i en uppmärksam och långvarig debatt med Ivar Lo-Johansson, där hon tillbakavisade hans perspektiv som världsfrånvända och negativa för den romska saken.

1964 grundade Katarina Taikon tillsammans med John Takman och publicisten Evert Kumm (1912–88) Zigenarsamfundet, som gav ut den politiska tidskriften *Amé beschas-vi bor*. Samfundet, vars medlemmar omfattade bland andra fotografen Björn Langhammer (1933–86, Thomas Hammarberg, Hans Caldaras och Katarinas syster Rosa Taikon, engagerade sig inte endast för svenska romers rättigheter utan även för romska flyktingars rätt att stanna i landet. (Selling, 2020.)

1999-2016: Minoritetsstatus och kampen mot antiziganism etableras

Från och med 1970-talet blev finska romers politiska aktivism alltmer betydelsefull, inte minst genom Aleka Stobin (1935–2001), som valdes till ordförande för Nordiska zigenarrådet när det grundades 1973. Stobin företrädde uppfattningen att romer från olika grupper måste samverka kring rättighetsfrågor. (Selling, 2020; *Nationalencyklopedin*, 2025).

Även om den uttryckliga statliga antiziganismen nu var historia kvarstod tydliga spår i form av diskriminerande attityder och strukturell diskriminering. Ännu var den statliga politiken paternalistisk, det vill säga att romer ansågs utgöra ett problem och staten skulle hitta lösningar. Genom erkännandet som nationell minoritet 2000 skapades rättighetsdokument som fastslår romers rätt att medverka i utformningen av all politik som berör dem (Sveriges riksdag, 1999/2000:KU6). En påtaglig effekt av detta är att resande liksom andra romska grupper skapat egna organisationer samt att fler individuella romers röster har börjat höras offentligt. Soraya Post blev 2014 historisk genom att som första rom stå överst på en valsedel för ett svenskt politiskt parti (Nationalencyklopedin, 2025). Hon representerade 2014–19 Feministiskt initiativ i Europaparlamentet, där hon var en pådrivande kraft för resolutioner 2015 och 2017 om att bekämpa antiziganism (Europaparlamentet, 2015/2615 RSP).

I minoritetslagstiftningen fastslås att romer, liksom andra nationella minoriteter har förstärkt rätt till modersmålsundervisning och att samtliga elever i den obligatoriska skolan ska undervisas om de nationella minoriteternas kultur, språk, religion och historia (SFS 2009:724). Andra påtagliga resultat är att public service har radio- och TV-sändningar på romani chib flera dagar i veckan och att statliga lärosäten fått medel, öronmärkta för nationella minoritetsstudier inklusive språk. Slutligen försvann genom lagtexterna 2000 de förlegade begreppen "tattare" och "zigenare" ur offentligt språk, varför de inte längre anses vara neutrala.

Utvecklingen sedan millennieskiftet kan beskrivas som ett perspektivskifte. Den tidigare politiken hade vilat på synsättet att romer bar skulden till sin marginalisering och genom statliga åtgärder skulle "inpassas i samhället". Numera ska i stället romers mänskliga och medborgerliga rättigheter sättas i centrum och inkludering vara en målsättning (Selling, 2020.). Emellertid konstaterade den av regeringen tillsatta Delegationen för

romska frågor 2010 att romers rättigheter i Sverige ännu var långt ifrån tillgodosedda (SOU 2010:55). Av denna anledning sjösatte regeringen 2012 en strategi för romsk inkludering med fokus på social utsatthet, och initierade en vitbok om statens övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet (Regeringskansliet Ds 2014:8).

När det 2013 avslöjades att polisen i Skåne förde ett omfattande etniskt baserat register över romer beslutade regeringen att inrätta en kommission mot antiziganism under ledning av Thomas Hammarberg vilken bland annat resulterade i en ursäkt och ekonomisk ersättning för enskilda. Kommissionen konstaterade att det är vanligt att romer från olika grupper väljer att inte vara öppna med sin romska identitet för att undgå att utsättas för antiziganism, vilket i sig utgör en kränkning av en mänsklig rättighet. På senare år har röster höjts för att även romer, i likhet med samer och tornedalingar, ska beviljas en sanningskommission syftande till kollektiv försoning och upprättelse (Selling, 2022).

Efter 2016: "Ett tappat momentum" och fortsatt antiziganism

Strukturell rasism är ett begrepp som används för att beskriva maktstrukturer i samhället och kulturen som missgynnar vissa grupper och gynnar personer ur majoritetssamhället. Det kan alltså både handla om socioekonomiska förhållanden och kulturell praktik, exempelvis sättet att tala om svenskhet gentemot minoriteter. Strukturell rasism är alltså något annat än individuell utsatthet och den behöver inte baseras på någons åsikter. I det här beskrivna sammanhanget kan man tala om strukturell antiziganism.

Strukturell antiziganism kan sägas reproducera antiziganistiska attityder hos individer. Dessa attityder kan sedan ta sig uttryck i individers och institutioners handlingar gentemot personer som uppfattas som romer, eller som förknippas med den antiziganistiska stereotypen "zigenare". Detta kan yttra sig i diskriminering eller hatbrott.

En specifik konsekvens av strukturell rasism är s.k. minoritetsstress, en psykisk och fysisk påverkan av den stress det innebär att tillhöra en minoritetsgrupp i en omgivning som präglas av rasism. Den särskilda form av minoritetsstress som drabbar många romer yttrar sig bland annat i försämrad hälsa och en obenägenhet att vara öppen med sin romska identitet.

Strukturell antiziganism

Bland annat är livslängden kortare och många romer väljer att inte vara öppna med sin romska identitet. Dessutom har exempelvis svenska romer på grund av historisk exkludering inte haft samma möjlighet som andra invånare i Sverige att ackumulera familjeförmågor och skapa nätverk inom näringsliv, kulturliv och politik.

Diskurser, debatter och sätt att prata om vissa samhällsproblem och koppla dessa till romer, exempelvis debatten om tiggeriförbud, mediehändelser kring hederskultur eller romers skolgång. Dessa diskussioner blir strukturellt antiziganistiska om de kopplar negativa företeelser till romer som kollektiv och dessutom beskriver romer som ett enhetligt kollektiv. Medan antiziganister under 1900-talets första hälft argumenterade att så kallade "zigenare" eller så kallade "tattare" hade medfört negativa egenskaper argumenterar dagens antiziganister att "den romska kulturen", som de uppfattar den, är orsaken till alla problem.

En del av dessa fördomar kan motverkas genom kunskap: att den nationella minoriteten romer består av ett stort antal grupper med ganska olikartade historiska erfarenheter och praktiker. Exempelvis kan kunskap om historisk exkludering och om romers kamp för rätten att gå i skola och rätten till bostad motbevisa felaktiga, och strukturellt antiziganistiska, påståenden om att romsk kultur är emot skolutbildning och att "zigenare har vandrigen i blodet". Debatten om tiggeriförbud i Sverige och andra länder har ofta varit strukturellt antiziganistisk, dels för att den återupplivar urgamla stereotyper om "zigeniska tiggare", dels för att den skapat den felaktiga bilden av att alla som tigger är romer och alla romer tigger, dels för att den bortser från grundorsaken till att människor från sydöstra Europa i desperat behov av hjälp sökt sig till svenska gator och torg: den extrema fattigdomen och rasismen, som kan kopplas till arvet efter slaveriet i nuvarande Rumänien, som hade liknande karaktär som det afroamerikanska slaveriet och avskaffades 1856.

Hatbrott och diskriminering

I ett uppmärksammat fall i Huskvarna 2018 utsattes den hemlöse rumänske mannen Gheorge "Gica" Hortolomei-Lupuska för sadistisk misshandel till döds. Gärningsmännen var ungdomar. Händelsen hade föregåtts av polariserade debatter om "tiggeriförbud" och hets mot så kallade "tiggare" i sociala medier. På forumet Flashback förekom inlägg som gav gärningsmännen stöd och Gica omtalades som en "zigenisk parasit". Emellertid visade det sig att Gica inte var rom. Polisutredningen kunde inte finna belägg för hatbrott (Selling, 2020, 169-170).

Hatbrott definieras av Brottsförebyggande rådet (BRÅ) så här:

"Hatbrott utgörs av brott där gärningspersonens motiv kan kopplas till fördomar eller negativa föreställningar gentemot en viss nationalitet, etnicitet, hudfärg, trosbekännelse, sexuell läggning eller könsöverskridande identitet eller uttryck." (BRÅ, 2025)

Om en gärning av domstol fastställs som hatbrott innebär det att straffet blir hårdare än det annars skulle vara. Hatbrott kan innefatta alltifrån förtal och mobbning till skadegörelse, misshandel och mord.

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) ändrade 2020 sin terminologi från det tidigare begreppet antiromska till antiziganistiska. Motiveringen till förändringen var följande:

” Begreppet är i viss mån synonymt med antiromsk, men antiziganism kan närmare förklaras som majoritetssamhällets fördomar om och negativa attityder mot en schablonmässig bild av romer (Selling 2013). Antiziganistiska hatbrott kan emellertid även drabba icke-romer och personer som inte vill kalla sig romer. Eftersom hatbrott är motivbaserade och bygger på gärningspersonens fördomar eller föreställningar har Brå gjort bedömningen att antiziganistiska hatbrott är ett lämpligare och mer inkluderande begrepp för att beskriva de hatbrott som romer och resandefolk utsätts för. (BRÅ, 2023) ”

Diskriminering definieras av Diskrimineringsombudsmannen (DO) som negativ särbehandling på grund av exempelvis etnicitet (DO, 2025). Det kan innebära alltifrån trakasserier till att en person inte får ett hyreskontrakt eller kallas till anställningsintervju exempelvis på grund av att personen uppfattas som rom. Till skillnad från BRÅ för DO ingen statistik över vad som skulle kunna kallas antiziganistisk diskriminering.

Länsstyrelsen (2024) menar dock att antalet anmälda antiziganistiska hatbrott och anmälda fall av diskriminering på grund av romsk härkomst har minskat på senare år, samtidigt som intervjuer och enkäter visar på att företeelserna har ökat. Länsstyrelsen tolkar det som att det finns ett ökande mörkertal: att utsatta inte vågar anmäla av rädsla för repressalier eller av misstro gentemot rättsväsendet. (jmf. Wallengren & Mellgren, 2015)

Om den slutsatsen stämmer är det i sig ett tecken på ökande strukturell antiziganism. Forskare har som möjliga orsaker nämnt ett hårdnande samhällsklimat och negativ medieuppmärksamhet om romer, som kan jämföras med tiggeridebattens tid (Selling, 2025).

Minoritetsstress och vardagsrasism

Minoritetsstress är en stress som kan drabba minoriteter till följd av fördomar och diskriminering. Det är en typ av ohälsa utöver den vanliga stress som alla personer oavsett gruppstillhörighet kan uppleva. Ofta handlar det om en oro baserad på erfarenheter av att inte ses eller behandlas som likvärdig med majoriteten (Länsstyrelsen, 2025).

Man skulle också kunna beskriva minoritetsstress som en försvarsmekanism kopplad till minoritetspersoners medvetenhet om att de lever i ett samhälle där de när som helst kan utsättas för fördomar, diskriminering, rasism, eller till och med våld. På så sätt kan man säga att minoritetsstress är rationellt betingad.

Minoritetsstress är ett relativt nytt begrepp, men fenomenet har funnits lika länge som antiziganism, annan rasism och homofobi. Begreppet minoritetsstress användes exempelvis inte i John Takmans stora socialmedicinska undersökning som 1952 för första gången kunde belägga de medicinska effekterna av antiziganismens stressinverkan på svenska romer. Inte heller Delegationen för romska frågor (2010), strategin för romsk inkludering (2011) eller Kommissionen mot antiziganism (2016) använde begreppet, även om de alla på olika sätt berörde fenomenet (jmf. Takman, 1952; SOU 2010:55; SOU 2016:44; Regeringskansliet 2011/12:56).

Vad gäller romer är väldokumenterat att det leder till att många romer i vissa sammanhang väljer att inte vara öppna med sin romska identitet (Länsstyrelsen, 2024; Wallengren & Mellgren, 2015). Det finns också starka indikationer på att minoritetsstress bland romer, oavsett om de kan eller vilja sin etniska identitet, har en negativ inverkan på en del romska barns skolgång och överlag skapar en förtroendeklyfta mellan romer och majoritetssamhället. När minoritetsstressen skapar en negativ självbild bland romer eller gör att romer anpassar sitt beteende på grund av stressen talar man om internalisering. Fenomenet tas också upp i självbiografisk litteratur skriven av romer som exempelvis Katarina Taikon (1967) och Hans Caldaras (2002).

I en film på SvT/UR berättar psykologen Giovanni Rafael om sina egna erfarenheter av att som rom utsättas för minoritetsstress. I programmet medverkar även Valeria Redjepagic som arbetar med romsk inkludering: <https://urplay.se/program/240636-stolt-rom-fordjupning-minoritetsstress>.

Policyanalys (CHACHIPEN, JEKHIPE)

Inom ramen för projektet CHACHIPEN undersöktes erfarenheter och förutsättningar för sannings- och försoningsprocesser gällande antiziganism och romers rättigheter i Tyskland, Sverige, Rumänien och Spanien. I rapporten om Sverige (Selling, 2022) konstaterades att landet, som i början av 2010-talet diskuterades internationellt som ett inspirerande exempel, har tappat fart sedan 2016. Regeringens beslut om en "vitbok" om historiska övergrepp mot romer och en tillfällig kommission mot antiziganism följdes inte upp av några genomgripande politiska förändringar eller institutionella reformer. I stället förhindrade dessa åtgärder inrättandet av en eventuell sanningskommission: man ansåg att staten nu hade gjort tillräckligt. I den fortfarande gällande svenska 20-åriga inkluderingsstrategin från 2012 fanns knappt någon diskussion om antiziganism, men 2021 bedömde regeringen att det inte behövdes någon revidering för att uppfylla de nya normerna i EU:s ramverk för nationella strategier för integrering av romer.

I den svenska CHACHIPEN-rapporten hävdas att en av de främsta orsakerna till denna brist på drivkraft är ett dysfunktionellt system för romskt politiskt deltagande, som tenderar att följa principen "besluta först, informera sen". I rapporten konstateras också

att det inte finns några förslag för att stärka den akademiska kunskapsproduktionen om antiziganism. Slutligen uppmärksammar rapporten ökade krav på att inkludera romer i begreppet Förintelsen, i strid med svensk officiell policy enligt IHRA:s definitioner. I rapporten konstateras att exkludering av romer kan få negativa konsekvenser för fördelningen av forskningsmedel och för insatser för att bekämpa antiziganism.

I den så kallade Jekhhipe-rapporten (Selling 2025), som var en uppföljning av CHACHIPEN-rapporten, konstateras att den negativa trenden i den svenska antiziganpolitiken har fortsatt. Regeringen ser fortfarande inget behov av att uppgradera den svenska inkluderingsstrategin för att uppfylla kraven i EU:s strategiska ramverk för romers jämlikhet, inkludering och delaktighet (NRIS). Rapporten visar att romska aktörer är frustrerade och att romers förtroende för samhället sjunker. De viktigaste faktorerna bakom denna trend är, enligt rapportens författare:

- En förändring i det politiska klimatet som ger antiziganismen ett uppsving;
- Bristfälliga strukturer för romskt deltagande.
- Förkastande av romska initiativ för historisk rättvisa, såsom förslag om en sanningskommission och fullständig inkludering av romer i minnet av Förintelsen.

I JEKHIPE-rapporten rekommenderas tre sätt att gå vidare:

1. Inrätta en svensk sanningskommission med fokus på romsk politik sedan erkännandet av nationella minoriteters rättigheter 1999, inklusive minnespolitik.
2. Öronmärka europeiska och nationella medel för forskning om antiziganism.
3. Inrättande av ett EU-omfattande initiativ för att tackla dissonansen mellan EU:s och IHRA:s olika ståndpunkter om romer till minne av förintelsen

De ovan diskuterade rapporterna från Chachipen och Jekhhipe bygger på politisk analys och intervjuer med högre tjänstemän och romska nyckelpersoner. I de följande avsnitten ges en bild av diskursiva förändringar genom kvantitativ innehållsanalys av medierapporteringen utifrån centrala sökord.

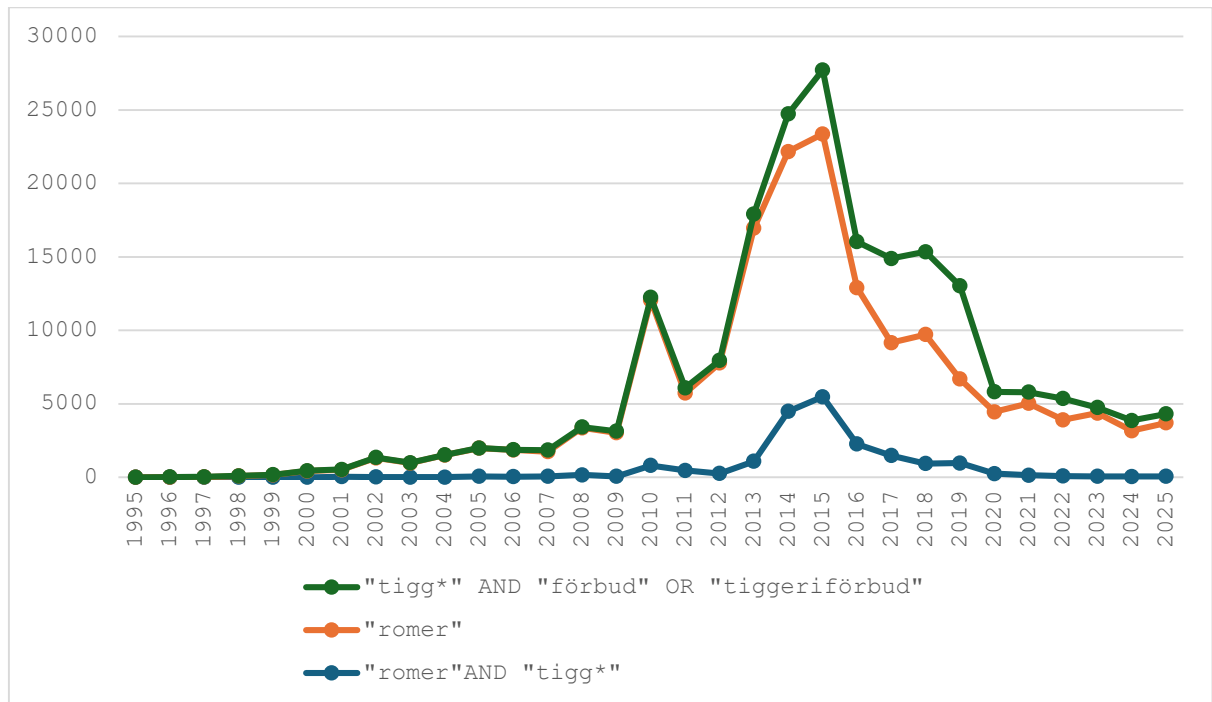
Kvantitativ medieanalys

Utifrån teorin att antiziganism är "en historiskt föränderlig diskursformation i vilken den 'konceptuelle zigenaren' tar skepnad och majoritetssamhällets exkluderande praktik utvecklas" (Selling, 2013) kan man genom att avläsa diskurser skaffa sig en bild om förutsättningar för social förändring – till det bättre såväl som till det sämre. Annorlunda uttryckt kan diskurs ses som faktor och indikator för maktförhållanden i samhället och för det som i denna rapport intresserar, nämligen romers sociala situation. Ett sätt att avläsa diskurs är genom kvantitativ medieanalys. Nedanstående analyser har gjorts via webb-arkivet Retriever Mediearkivet (<https://www.retriever.se/tag/mediearkivet/>) och

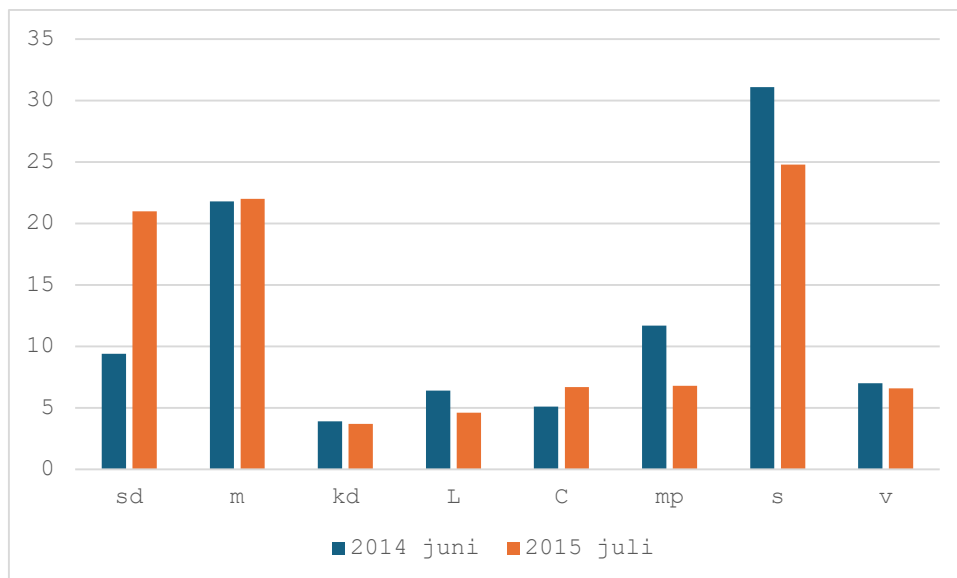
omfattar 2818 svenska redaktionella källor, dvs. såväl press som tv och radio, men inte sociala medier.

Tidigare forskning har konstaterat att intresset för romska frågor i massmedia i Sverige gradvis ökade efter minoritetserkännandet 2000 och att sökordet rom* uppvisade en påtaglig topp åren 2013-2015 (Selling, 2020). Detta sammanföll med avslöjandet om polisregistret. Tendensen i rapporteringen var positiv för romer, eftersom de obestriddligen utsatts för ett enormt rättsövergrepp som kunde sättas i samband med etnisk diskriminering, rasism och antiziganism. Samtidigt publicerade regeringen s.k. vitbok om statens övergrepp mot romer under 1900-talet. Denna utsattes för stark kritik eftersom den kunde uppfattas som att antiziganism tillhörde det förgångna, emedan avslöjandet om polisregistret mer än tydligt avslöjade fortsatt strukturell antiziganism. Regeringens sätt att rädda sin trovärdighet blev att tillsätta en Kommission mot antiziganism med en majoritet romska ledamöter och den oförvitlige människorättsexperten Thomas Hammarberg som ordförande. Genom Kommissionen fortsatte trenden att romers rättigheter och nödvändigheten att bekämpa antiziganism låg förhållandevis högt på agendan (jmf. Selling, 2020).

Emellertid hade sedan några år en annan diskurs med motsatt effekt fått fäste, som var strukturellt antiziganistisk: diskursen om att "romska tiggare" från Rumänien och Bulgarien utnyttjade EU:s fria rörlighet och genom "kriminella ligor" slussades till Sverige. Det högerpopulistiska budskapet som inte bara i Sverige fördes fram var att tiggeriförbud måste införas. Juristen Sunita Memetovic har i sin MA-uppsats visat att själva argumentationen var antiziganistisk (Memetovic, 2020). En kvantitativ medianalys från Sverige visar också på en annan dimension, nämligen att ordet rom alltmer användes som synonym för tiggare, reaktiverade antiziganistiska stereotyper och att rom eller tiggare blev utbytbara begrepp som i praktiken kom att bli ett ersättningsord för z-ordet. Under 2015 omnämndes "tiggeri" i mer än en tredjedel av alla artiklar om romer, jämfört med mindre än en tiondel före 2014. Samtidigt ökade under denna tid kontinuerligt antal artiklar om "tiggeriförbud".

Kommissionen såg som en av sina uppgifter att stämma i bäcken. Retrospektivt kan man säga att den fick viss effekt men var otillräcklig. En parallell observation är att högrernationalistiska partiet sverigedemokraterna (sd) under denna period fördubblade sitt väljarstöd i opinionen och stabiliserade sig på en historiskt hög nivå.

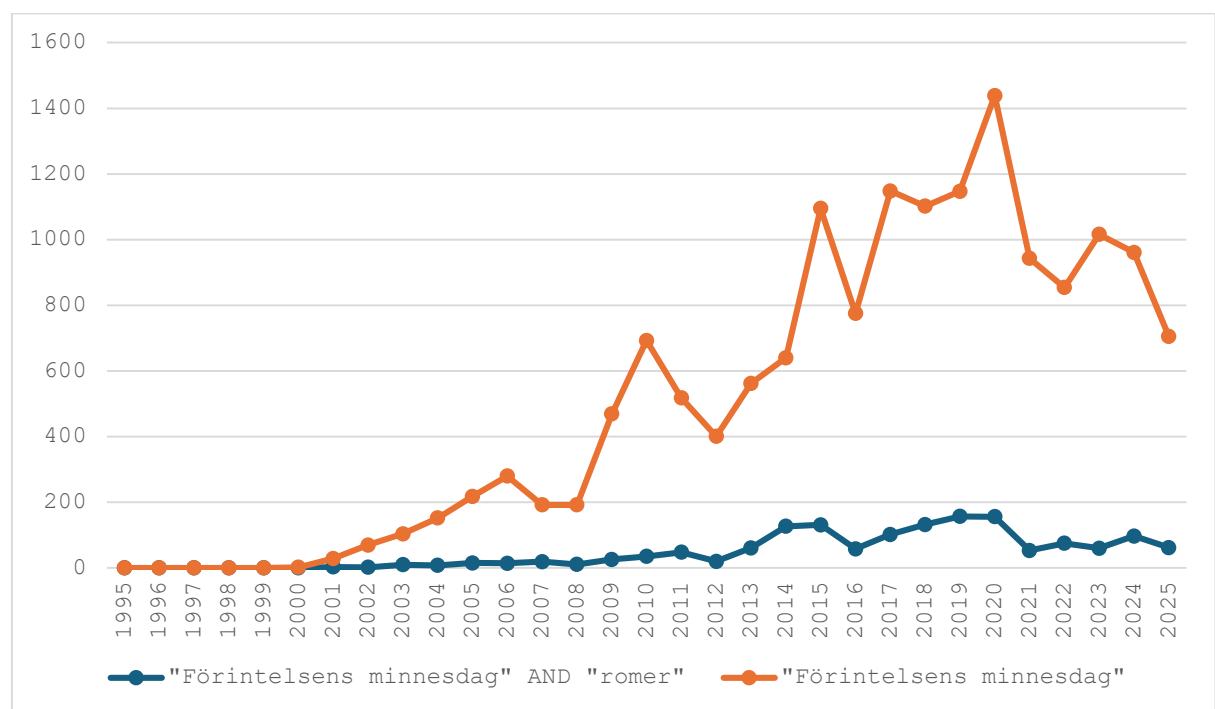
Den aggressiva retoriken mot gatuförsäljare och -musiker, pantsamlare och hemlösa från sydöstra Europa ledde till att gruppen utsattes för antiziganism, oavsett etniskt ursprung. Wallengren & Mellgren, (2017) Detta kulminerade 2018 i att en hemlös rumänsk man, "Gica", i Huskvarna brutalt slogs ihjäl av två ungdomar. i sociala media hade ungdomarnas sympatisörer stigmatiserat Gica som "z** parasit". Det visade sig

att Gica inte var rom och polisen ansåg sig inte kunna finna belägg för hatbrottsmotiv. Möjligen delvis mot bakgrund av denna händelse ändrade BRÅ 2020 kategorin antiromska hatbrott till antiziganistiska hatbrott.

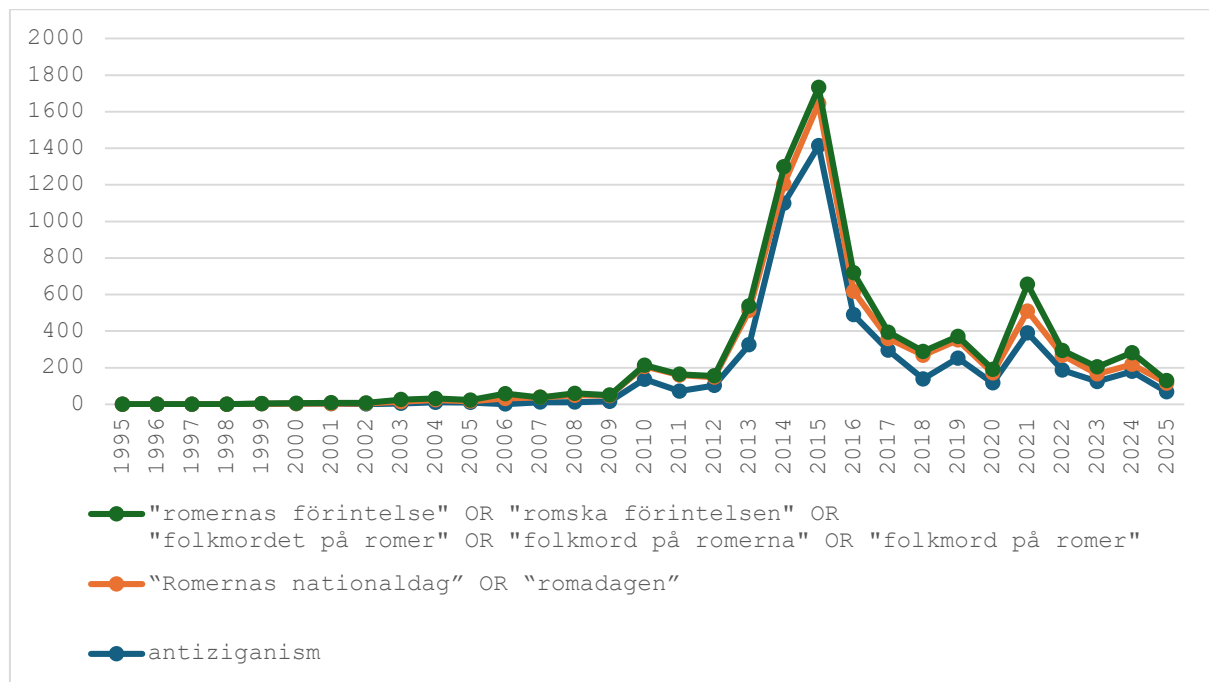
"Droppen som urholkar stenen"

Utifrån teorin om historisk rättvisa som verktyg/arena för att omförhandla tillhörigheter i det kollektiva minnet (Selling, 2020) eller som upprättelse kopplat till erkännande.

Antagandet att romer marginaliserats, och fortsatt marginaliseras, i diskurser om Förintelsens minne (jfr Dzafic Ferhatovic, 2022) kan illustreras av följande diagram kring omnämnandet av romer i förhållande till minnesdagen 27 januari i svenskt redaktionellt material 1995-2025. Diagrammet visar att romer omnämns i endast 10 procent av denna rapportering och att andelen inte ökat påtagligt över tid, trots att minnet av befrielsen av Auschwitz blivit alltmer uppmärksammas genom institutionaliseringen av Förintelsens minnesdag.

Om man däremot betraktar medieuppmärksamhet kring den positivt laddade romska minnesdagen 8 april i förhållande till minnesdagar kopplade till den romska Förintelsen framträder en nästan perfekt korrelation. Av detta kan man dra slutsatsen att diskurser kring romsk historisk rättvisa samverkar med strävan efter att stärka en romsk identitet.

En närmare analys av tidslinjen visar att mediediskussionen om dessa ämnen tar sin början i samband med erkännandet av romer som nationell minoritet (2000) och når sin kulmen under åren 2013-2016. Det finns också en singular topp 2021, därefter avtar den, men på en nivå som är betydligt högre än före 2010.

Toppen 2013-2016 sammanfaller med en allmän drivkraft i Sverige för romers rättigheter och kampen mot antiziganism relaterat till vitboken, avslöjandet av polisregistret och kommissionen mot antiziganism (jmf. Selling, 2022). Höjdpunkten 2021 sammanfaller med 50-årsjubileet av kongressen 1971 och med Malmö International Forum 2021, som kritiserades för att marginalisera det romska minnet, vilket i sin tur genererade en diskussion.

Efter 2021 saker en klar nedgång i intresset för romska frågor. Det är en observation sammanfaller med resultarten av de tidigare nämnda CHACHIPEN- och JEKHIPE-rapporterna för Sverige (Selling, 2022 och 2025). Samtidigt landar medieuppmärksamheten även efter nedgången på en nivå som ligger högre än före 2010. Det kan tolkas som att uppnådda resultat inte utraderats och att det finns en potential att ta avstamp i.

Nyckelpersoner och organisationer:

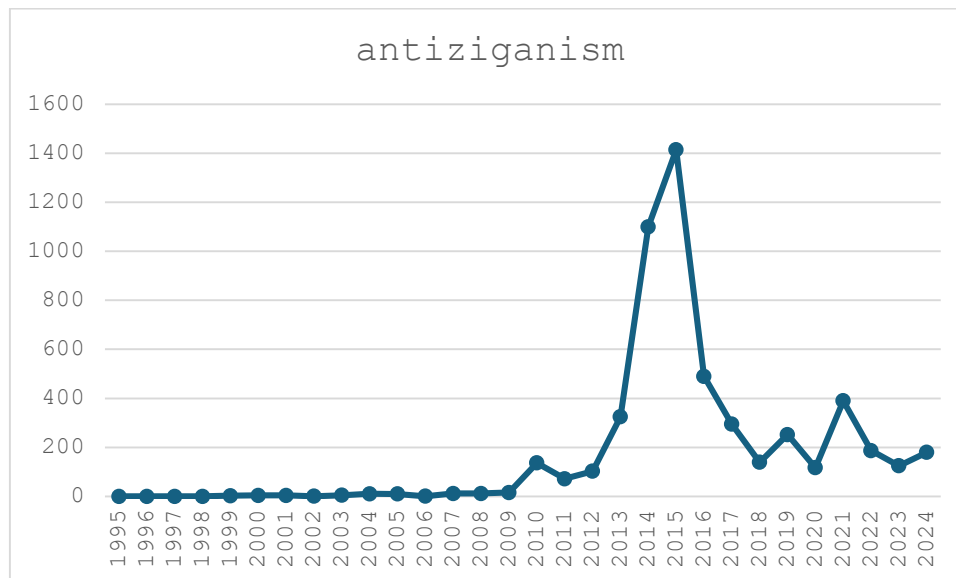
Till skillnad från t.ex. Tyskland finns det ingen romsk icke-statlig organisation som över tid har en betydande medienärvaro som politisk aktör.

De romer som fått flest träffar under perioden 8 april är Hans Caldaras (sångare och författare), och en bit därefter Jenni Kay (journalist på romsk public service) och Katarina Taikon. Medan träffarna på Caldaras och Katarina Taikon är utspridda över tid är

omnämningen av Jenni Kay koncentrerade kring perioden kring 2021, vilket sammanfaller med att hon under denna tid var ett av ansiktena i länsstyrelsen Stockholms kampanj "Jag är rom" som lyfte fram förebilder för unga romer i Sverige (Björk, 2021). I så mån kan man se att en statlig kampanj fick visst genomslag.

I rapportering med anknytning till Förintelsen/folkmordet på romer var de romska personer som omnämndes flest gånger Berith Kalande (dotter till förintelseöverlevaren Hanna) och Teodor Mutto (överlevande från Förintelsen).

Söktermen "antiziganism" följer också i stort sett samma tidslinje: nästan obefintligt fram till 2000, sedan en betydande topp under åren 2013–2017 och ytterligare en under 2021. Noterbart är att den överlägset mest omnämnda romska personen med detta ämne var den tidigare EU-parlamentarikern Soraya Post (387 träffar). Thomas Hammarberg, som var ordförande i Kommissionen mot antiziganism 2014-2016 hade under perioden 658 träffar.

Minnesdagar

2 augusti:

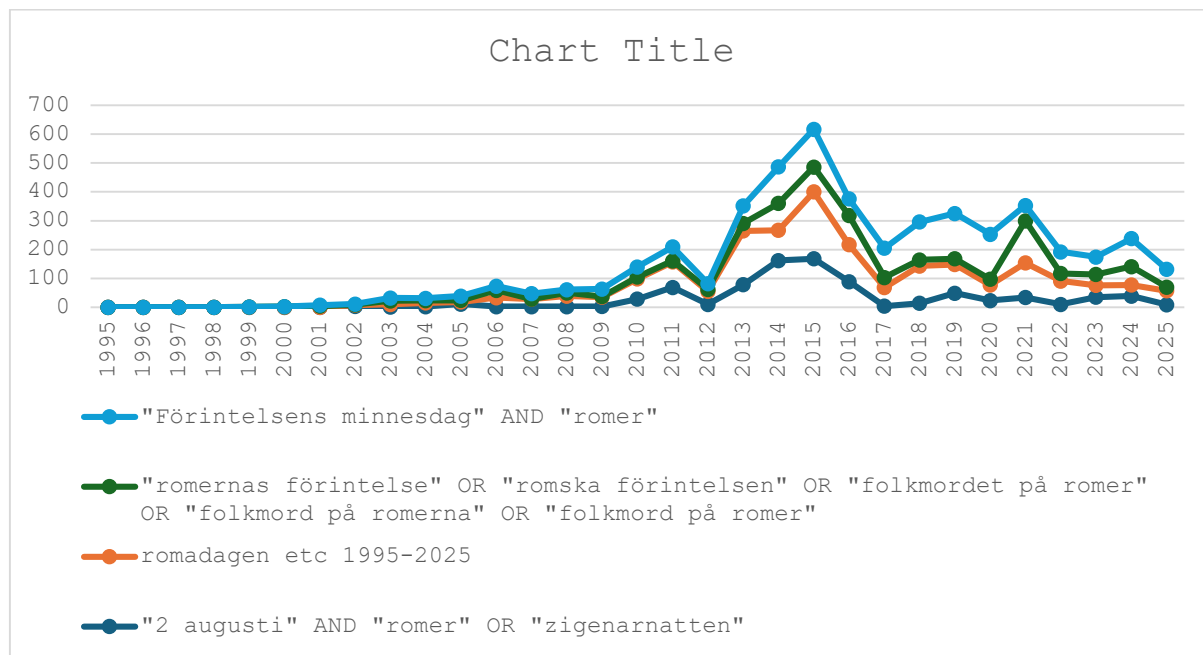
Omnämnd första gången 2002. En betydande topp 2013-2016 för att därefter avta, men till en nivå som är högre än före 2010.

27 januari:

Nämndes första gången 2001 (1 artikel), toppar 2014-2020. Nämnvärt: fortfarande stigande trend

16 maj:

Inte (ännu) etablerad som ett relevant minnesdatum. Endast enstaka omnämningar.

"Romer":

Termen används knappt förrän år 2000, för att sedan successivt ersätta "zigenare". I exempel *Bonniers svenska ordbok* 2002 angavs begreppen som parallella, medan begreppet "zigenare" i 2010 års upplaga beskrevs som föråldrat och att det är "rom" som ska användas. Pressen följde efter och den största nyhetsagenturen, TT, fattade beslut om att följa denna nya språkpolicy. (Löfvendahl, 2013.)

DEL 2: Kritiska romska interventioner

Romer utgör endast omkring en procent av Sveriges befolkning. Av strukturella skäl har romer dessutom lägre utbildningsnivå än majoritetsbefolkningen och oproportionerligt låg andel ackumulerade materiella tillgångar och kulturellt kapital. Av dessa skäl har romer sämre möjligheter att påverka politiken, vilket är anledningen till att det överhuvud taget bedrivs minoritets- och inkluderingspolitik med inriktning på romers rättigheter. Citerade analyser ovan visar dock att dessa åtgärder är otillräckliga. I den historiska bakgrunden har givits exempel på hur romer individuellt och kollektivt, exempelvis genom att driva rättsfallet kring olagliga avhysningar i Ludvika 1956, och den medborgarrättsrörelse som uppstod kring Katarina Taikon på 1960-talet har drivit på utvecklingen. I Taikons fall visade det sig avgörande att hennes organisation lyckades skapa en allianser med antirasistiskt sinnade politiker och kulturarbetare. På liknande sätt grundades Soraya Posts framgångar i Europaparlamentet. Det konstaterade momentum kring romers rättigheter under perioden 2013-2016 framtvingades dock allra mest genom en mediehändelse: tidningen Dagens Nyheters avslöjande om polisens olagliga etniska registrering av romer. Tack vare detta lyftes frågan högt på nyhetsredaktioners agenda och såväl romska företrädare som höga företrädare för majoritetssamhället ställde sig bakom romers krav på upprättelse. (Selling, 2020).

Sverige beskrivs ofta som en utpräglad konsensuskultur, där samhällsfrågor avgörs genom samtal snarare än öppen konflikt. Därför är frågeställningarna i denna rapport avhängiga av att romer kan skaffa sig tillträde till det offentliga samtalet genom interventioner.

Av nämnda skäl har romers egna organisationer och även romska media haft svårt att få politiskt genomslag, även om deras betydelse för att mobilisera romer politiskt inte ska underskattas. Katarina Taikons tidskrift *Amé Beschas* kopplade också för första gången samman den svenska situationen med den internationella romska medborgarrättsrörelsen inte minst genom engagemang i romska flyktingars sak under slutet av 1960-talet. I en av tidskriftens utgåvor, troligen 1969, distribuerades en inspelning av "Djelem djelem" som vinylsingel till alla tidskriftens prenumeranter, vilket förmodligen är den första utgivningen av den romska hymnen i Sverige. Efter denna glansperiod för svensk romsk aktivism dröjde det in på 2000-talet innan relevanta romska medier skapades i Sverige. Bland dessa kan nämnas *e Romani Glinda* som existerade åren 1998-2019, och hade en inriktning på kulturfrågor och romsk aktivism med Fred Taikon som ansvarig utgivare. År 2009 skapade de romska akademikerna Gregor Kwiek och Robert Brisenstam en romsk elektronisk tidskrift med vetenskaplig inriktning, *Romani e Journal*, som dock endast utkom med ett fåtal nummer. Resandeorganisationen Frantzwagner-sällskapet ger sedan 2016 ut online-tidskriften *Drabbrikan*, som är inriktad på kultur och historia. Sedan 2019 är online-tidningen

Magasin DIKKO (se nedan) romska civilsamhällets enda redaktionella nyhetsorgan i Sverige med större spridning.

Ojämförligt störst betydelse för rapportering kring romska frågor på senare år har de romska redaktionerna på Sveriges Radio och TV, som numera har dagliga sändningar på romanes och bedriver journalistik utifrån de krav som ställs på public service: saklighet, opartiskhet, högt ställda etiska krav och främjande av demokratiska värderingar. Den journalistiska profilen i kombination med kravet att sända radio och TV på romanes har gjort det nödvändigt att utbilda romska journalister. Effekten har blivit både att romskt språk och kultur främjats och att romska frågor fått kontinuerlig granskning i media och det är vanligt förekommande att inslag från de romska redaktionerna även får spridning i svenskspråkig public service. En annan effekt är att romska aktörer lyfts fram och kan skaffa sig en plattform

Frågor som ställs i denna del av rapporten handlar om hur, var och med vilken inriktning romska interventioner tar sig uttryck i ett strukturellt antiziganistiskt samhälle som det nutida Sverige.

Avgränsningar och urval

Den av ERIAC formulerade forskningsuppgiften gör att projekt och aktiviteter som endast uttrycker kulturella eller religiösa praktiker faller utanför. Det är alltså inte en etnografisk rapport. En annan avgränsning har med en kritisk syn på minoritets- och inkluderingspolitik att göra. (jmf. Kozce, 2019 och 2020.) Ur detta kritiska perspektiv kan inkluderingspolitiken kritiserats för att den har

- Bortsett från forskning om antiziganism
- Essentialiserat romer som en kulturellt avvikande grupp som kännetecknas av socialt utanförskap
- Skapat ett landskap av kortlevade projekt med romsk inriktning, som sällan fått bestående avtryck och inte alltid motsvarar den oftade hävdade devisen "romsk egenmakt" eller "empowerment" (Länsstyrelsen, 2020).
- staten fördelar inflytande och resurser via så kallade "romska riksorganisationer", vilket i princip innebär organisationer som en gång fått statliga bidrag; systemet har kritiserats för att sakna transparens, i princip inbjuda till korruption och leda till att enskilda personer skapar oseriösa organisationer – vilka i praktiken varken har medlemmar eller verksamhet - premieras, medan autentiska romska NGOs och kompetenta romska personer trängs undan. (Selling, 2022)

Syftet med denna rapport är inte att ge utrymme till eller granska sådana politiskt improduktiva romska NGOs och romska inkluderingsprojekt. Som rapportförfattare har vi, utifrån våra respektive kunskaps- och erfarenhetsfönster, sökt efter tydliga exempel på "kritiska romska interventioner" och undvikit att ta med gränsfall. Vi har därför valt

att endast genom ett fåtal exempel illustrera respektive kategori. Detta kan sägas ge en impressionistiskt sann bild, utan anspråk på att vara fullständig eller objektivt representativ. Vår approach är konstruktiv: att i dessa exempel söka efter aspekter av kritiska romska interventioner.

Kategorierna, har inte varit förutbestämda, utan uppstått genom en första analys av de insamlade resultaten. I viss mån kan de naturligtvis ses som överlappande och andra forskare skulle göra kategoriseringen annorlunda. Det är också uppenbart så att betydligt fler exempel än dem vi valt kunde tagits upp, även utifrån våra definitioner och avgränsningar. I vår undersökning har följande kategorier utkristalliserats:

-
- 9- Medborgarrätt: Enskilda romer som i sin gärning påtagligt påverkat det offentliga samtalet och politiken kring romer och antiziganism.
 - 10-Journalistik, litteratur och bibliotek: Journalistik och litteratur eller biblioteksverksamhet utifrån romsk diskursposition.
 - 11-Sociala medier och populärkultur: Romska forum eller kända romska personer inom populärkultur som driver romska rättighetsfrågor eller uttalar romsk stolthet.
 - 12-Kritiska romska studier. Romska akademiker som är eller varit verksamma inom forskningsfältet kritiska romska studier.
 - 13-Utställningar: Utställningar som i betydande grad skapats av romer och som lyfter romska rättighets- och identitetsfrågor.
 - 14-Teater: Skådespelare, dramatik eller teaterensembler som tar sin utgångspunkt i romska diskurspositioner och därigenom blir samhällskommenterande.
 - 15-Festivaler: Romska kulturfestivaler som har ambition att även lyfta rättighetsfrågor eller motverka stereotyper.
 - 16-Organisationer: Romska NGO:s eller statligt organiserade NGO-liknande verksamheter som främjar romers inflytande i samhället och motverkar antiziganism.
-

Banbrytande människorättskämpar

Katarina Taikon

(1932-1935)

Katarina Taikons betydelse för de svenska romernas medborgarrättskamp är enorm. Hon växte upp utan skolgång och blev senare en framstående författare och aktivist under 1960-talet, där hennes verk som *Zigenerska* och *Zigenare är vi* ifrågasatte stereotyper om romer och kritiserade diskriminering men även patriarkala strukturer inom sin egen släkttradition. Taikon spelade en avgörande roll i kampen för romers rättigheter, inspirerad av den afroamerikanska medborgarrättsrörelsen och var medgrundare till organisationen Zigenarsamfundet och dess tidskrift *Amé Beschas – Vi*

bor. Taikon ledde en framgångsrik kampanj för att rädda romska flyktingar från utvisning, men tappade senare tron på politiska lösningar, vilket ledde till att hon började skriva barnboksserien *Katitzi* om en romsk flickas uppväxt i Sverige. Hennes arbete har haft en varaktig inverkan och hennes böcker fortsätter att vara viktiga i kampen för rättvisa och förståelse. Barnboksserien *Katitzi* gav Katarina Taikon en obestridlig plats inom svensk barnlitteratur. Den utsågs 2025 av regeringen till en av 100 viktigaste kulturföreteelserna före 1975 som format Sverige och därför ska ingå i "svensk kulturkanon".

(Digitalt Museum, u.å.; RomArchive; Selling, 2020; SOU 2025:92; Taikon, 1967; Taikon, 1963; Tamas & Mohtadi, 2015).

Rosa Taikon

(1926-2017)

Silversmeden Rosa Taikon fick, liksom sin syster Katarina ett erkännande som del av svensk kultur, vilket bland annat indikerades av att hon redan 1969 på Nationalmuseum förärades en separatutställning av sin smyckeskonst och silversmide, vilket var fullständigt unikt. Erkännandet bidrog till att hon blev lyssnad till i det offentliga samtalet. Under 2000-talet fram till sin död var Rosa Taikon en mycket aktiv och ofta citerad debattör i frågor om romers rättigheter. År 2011 utsågs hon av European Roma Cultural Foundation till en av den romska medborgarrörelsens seniora förebilder, "Romani elders", tillsammans med Ágnes Daróczy (ungersk intellektuell), Ceija Stojka (österrikisk musiker, konstnär, och författare), den rumänske aktivisten Nicolae Gheorghe (rumänsk filosof, sociolog och människorättsaktivist), Hans Caldaras, Romani Rose (ordförande Zentralrat Deutscher Sinti und Roma), och Sandra Jayat (fransk författare och konstnär). När hon 2014 utsågs till hedersdoktor på Södertörns högskola motiverades det med både hennes insatser som konstnär och som medborgarrättskämpe. Hennes kvarlåtenskap förvaltas av Hälsinglands museum, som har en permanent utställning om Rosa Taikons verk.

(Digitalt museum; Hälsinglands museum; RomArchive; Selling, 2020; Taikon & Janusch, 1969).

Hans Caldaras

(f. 1948)

Sångaren Hans Caldaras är utan tvekan den nu levande svenska rom som främst bär vidare stafettpinnen från 1960-talets romska medborgarrättsrörelse i Sverige, som han själv var en central del i. Under hela sitt liv har han varit en stark röst för romers rättigheter och mot diskriminering. Redan i sin ungdom konfronterades han med

fördomar som formade hans engagemang. På 1960-talet inledde han sin karriär som sångare och musiker och var först i Sverige med att ge ut en skiva med romsk musik på romani chib. Han har även skrivit musiken till TV-serien *Katitzi*, som är baserad på böckerna av Katarina Taikon. I sin självbiografi *I betraktarens ögon* berättar han om sin egen historia. Caldaras har också ett internationellt renommé och utsågs 2011 till en av Europas Romani elders, vid sidan av Nicolae Gheorghe, Rosa Taikon, Agnes Daroszi, Ceija Stojka, Romani Rose och Sandra Jayat. Genom att Caldaras på 1970-talet hade en lovande karriär som artist inom populärmusik och 2005 utkom med sin självbiografi på ett stort bokförlag, Norstedts, är han en välkänd person i kulturkretsar. Utifrån denna plattform har han i årtionden varit en mycket aktiv samhällsdebattör och föreläsare om romska frågor. Som artist för också Caldaras, ackompanjerad av sitt Roma hot band, vidare en romsk sångtradition. År 2016 tilldelades han Katarina Taikon-priset för sitt långa engagemang i kampen mot antiziganism. Bland övriga utmärkelser kan nämnas priset från Sveriges kompositörer och textförfattare 2023 "som bevis på uppskattning av förtjänstfulla insatser för den svenska musiken" och Kungl. Gustav Adolfs Akademiens pris 2024 för "viktiga insatser för den romska musiken i Sverige och målmedvetna arbete med att sprida kunskap om de svenska romernas historia."

Caldaras, 2002; Caldaras, 2020; *DIKKO*, 2024; RomArchive; *SVT Nyheter*, 2016).

Soraya Post

(f. 1956)

Av romer i Sverige är Soraya Post den person som det senaste decenniet gjort störst politiskt avtryck. Hon var en av de svenska resanderomer som 2014 vittnade om statens historiska övergrepp och företrädde uppfattningen att Sverige borde inrätta en sannings- och försoningskommission. Post blev 2014 historisk genom att som första rom stå överst på en valsedel för ett svenskt politiskt parti när hon kandiderade till Europaparlamentet för Feministiskt initiativ. Hennes valkampanj var framgångsrik och hon var ledamot i Europaparlamentet 2014–19, där hon blev en drivande kraft för att föra upp frågor om antiziganism på agendan. Hon var bl.a. rapportör för resolutionen "Om romernas internationella dag – antiziganism i Europa och EU:s erkännande av minnesdagen för folkmordet på romer under andra världskriget", vilken enligt den engelska resolutionstexten skulle benämnas "European Roma Holocaust remembrance day" (sic!), dvs. den romska Förintelsens minnesdag. Post var också rapportör för betänkandet "Om aspekter som rör de grundläggande rättigheterna i integreringen av romer i EU: kampen mot antiziganism". Hon har genom sitt arbete haft en betydande roll i att skärpa EU:s strategi från att uteslutande handla om s.k. inkludering till jämlikt deltagande och att lyfta fram antiziganism som grundorsaken till romers strukturella underordning. Under sin tid i parlamentet tog hon initiativ till den årliga "EU Roma Week", en konferensvecka i samband med Internationella romska dagen den 8 april, för

att samla beslutsfattare, forskare och aktivister för att diskutera romernas situation i Europa. Post var också 2014-2016 ledamot i den svenska Kommissionen mot antiziganism. Den ovan presenterade medieanalysen (s. ??) indikerar att Soraya haft en avgörande betydelse för att etablera diskurser om antiziganism i Sverige.

(Europaparlamentet, 2015/2615(RSP); Europaparlamentet 2017, Post, 2020; RomArchive.)

Journalistik, litteratur och bibliotek

Agnes Lakatos

Journalisten Agnes Lakatos har i över 20 år varit del av Public service-kanalen Radio Romanos romskspråkiga redaktion, men har i grunden en utbildning som socionom. Radio Romano fyller en viktig samhällsfunktion som oberoende journalistiskt organ med fokus på det romska civilsamhället i förhållande till majoritetssamhället. I sin kommande självbiografi beskriver Lakatos denna erfarenhet så här:

" När jag fick chansen att börja arbeta med Radio Romano kände jag direkt att detta var något stort. För första gången fick romerna i Sverige ett eget program där de kunde höra sina egna språkvarianter talas, där de kunde lyssna på nyheter som berörde dem och där deras röster fick höras på lika villkor. Från en halvtimme i veckan till en röst för romerna. (...) De första sändningarna var en utmaning. Vi var få medarbetare, resurserna var knappa och det fanns ingen etablerad tradition av romsk radio i Sverige att luta sig mot. Men vi hade en vision: att skapa ett aktuellt, engagerande och professionellt program för romer i hela landet. (...) För mig är radion ett kraftfullt verktyg. Den ger oss möjlighet att berätta, påverka och förändra. I varje inslag, varje intervju, varje direktsändning finns en chans att göra skillnad – att bygga broar mellan människor och samhällen. Idag jag är stolt över att vara en del av Radio Romano och Sveriges Radio. Här får jag använda min röst – och ge plats åt andras."

Utifrån denna plattform har Lakatos även nått ut till en bredare, svenskspråkig radiopublik på senare år med längre reportage som brutit ny mark genom att djupdyka i ämnen som den romska Förintelsen, det romska slaveriet och professor emeritus Ian Hancocks gärning som forskare och romsk ledare.

(Lakatos, 2021; Lakatos, 2023; Lakatos, 2024; Lakatos, u.å.)

DIKKO nättidning och bokförlag

DIKKO startades 2014 som en gatutidning för solidaritetsarbete med fattiga EU-migranter, men lades av ekonomiska skäl ned efter ett par år. DIKKO nystartades 2018 som nättidning med profilerad på journalistisk bevakning och opinionsbildning på minoritetsfrågor, och särskilt romska frågor. Sedan ett antal år är DIKKO det romska civilsamhällets enda oberoende nyhetstidning och allt material tillgängliggörs både på svenska och engelska. Ansvarig utgivare och medgrundare är etnologen Britt-Inger Lundqvist, som själv är resanderom. DIKKO arbetar även med bokutgivning och har givit ut ett tiotal monografier och antologier inriktade bl.a. på antirasism, HBTQ-frågor, romsk historia och främjande av språket resanderomani.

År 2024 tilldelades DIKKO föreningen Ordfronts demokratipris, som årligen delas ut i samband med mänskliga rättighetsdagarna till organisationer, aktivister eller kulturarbetare med starkt engagemang för jämlikhet. I motiveringen nämndes bl.a. att:

»*Magasin DIKKO* är en viktig plattform som fokuserar på att lyfta fram perspektiv och frågor som rör nationella minoriteter, mänskliga rättigheter, demokrati och rasism. Genom att prioritera ett resande/romskt perspektiv strävar tidningen efter att öka medvetenheten och engagemanget i det demokratiska samtalet.

DIKKO betonar att alla människor har lika värde och att grundläggande rättigheter ska respekteras, medan man aktivt tar avstånd från diskriminering och extremism. Genom att erbjuda gratis PDF-böcker som *Bryt mönstret – en antirasistisk verktygslåda* och *Resandefolkets berättelse – Vorsnos manus* gör tidningen kunskap tillgänglig för alla, vilket främjar jämlikhet och rättvisa.

(DIKKO bokförlag; Magasin DIKKO; Ordfront, 2024.)

Bagir Kwiek

(f. 1971)

Mellan 2019 och 2021 var Kwiek Sveriges första romska läsambassadör utsedd av Kulturrådet. I denna roll initierade han romsk läsning på bibliotek och kulturhus över hela landet och skapade mötesplatser där romska barn och ungdomar kunde upptäcka böcker på romani och känna stolthet över sitt språk och sin kultur. Kwiek deltog också i KB:s utredning om att inrätta ett romskt resursbibliotek, för att förse landets folkbibliotek med romsk litteratur. I denna utredning bidrog också Kwiek aktivt till frågan om att inrätta ett statligt romskt forskningsbibliotek kopplat till kritiska romska studier vid ett svenskt lärosäte, ett förslag som dock inte vidare har följts upp.

Kwiek har också varit verksam på Romano Center i Göteborg för att stötta romska familjer, ge dem information om deras rättigheter och startat olika projekt och nätverk som stärker den romska gruppen. Han har tillsammans med Monica Hirsch gett ut sagoboken *Det var en gång det som inte var* och arbetar nu med att i romanform dokumentera romers berättelser och historia. Kwiek var en av initiativtagarna till utställningen "Vi är romer" som han initierat tillsammans med andra och som visades på Göteborgs stadsmuseum. Utställningen syftade till att synliggöra romernas historia, kultur och vardagsliv och att bidra till att bryta ner fördomar och skapa bättre förståelse genom att presentera romska berättelser och erfarenheter.

(Göteborgs stadsmuseum, 2013; KB, 2020; <https://www.bagir.se/> ; Kwiek, & Hirsch, 2013.)

Sociala medier och populärkultur

Zofia Selimi

(f. 1986)

Zofia Selimi är en matkreatör och kokboksförfattare som driver ett av landets populäraste matinstagramkonton och med tiden blivit romsk aktivist. Hon har länge dolt sin verkliga identitet som rom av rädsla för diskriminering på grund av sitt ursprung och sina traumatiska upplevelser när hon flydde från kriget i forna Jugoslavien på 1990-talet. Väl framme i Sverige bestämde hon sig för att inte tala öppet om sitt ursprung av rädsla för fördomar.

Men när hon 2023 gav ut sin första kokbok bestämde hon sig för att avslöja sin hemlighet och vara stolt över sitt romska arv. Detta beslut markerade en vändpunkt i hennes liv. Hon ville kämpa mot fördomar och vara autentisk. Reaktionerna på hennes avslöjande var blandade: En del innehöll negativa kommentarer, men majoriteten av hennes följare var stödjande.

I sin kokbok berättar Zofia om sin resa och maten som format henne, och kallar den nu för romsk mat från Balkan. Hon har också deltagit i TV-serien "Zofias matresa", där hon reser tillbaka till Jugoslavien för första gången på 20 år för att möta sina rädslor och acceptera sin identitet.

(Selimi, 2023; SVT, 2024).

Romane domacice – romsk kvinnogrupp på nätet

Esma Veselovski och Andrea Morina från Helsingborg grundade 2020 en Facebookgrupp för romska kvinnor som nu har cirka 6500 aktiva medlemmar: Romane domacice. Gruppen fungerar som en plattform för att stödja och stärka romska kvinnor i deras vardag, där alla röster hörs och frågor är välkomna.

Esma Veselovski är aktivt involverad som administratör och har organiserat olika live-evenemang om ämnen som utbildning, diskriminering och kultur. Medlemmarna delar också med sig av personliga bekymmer, recept och firar tillsammans. I samband med olika högtider samlar gruppen in donationer till humanitära organisationer och delar ut kläder till behövande.

Esma Veselovski har tidigare varit engagerad i internationell solidaritet med romska flyktingar från Kosovo och deltog även som talare på World Roma Congress 2023. Hon har också varit inspirationsföreläsare på nationellt romskt studentmöte i samband med konferens i Critical Romani Studies på Södertörns högskola. Andrea Morina har uppmärksammats för sin poesi om fördomar mot romer. Hon genomgår nu ett aspirantprogram på SR Radio Romano för att bli radiojournalist.

Gruppens medlemmar är romska kvinnor främst från Arli gruppen runt om i hela världen. Det är en obegränsad plattform där alla får diskutera om vad de vill så länge man inte bryter mot gruppens regler.

Romane domacice är ett exempel på hur horisontella nätverk kan få betydelse för romsk aktivism och skapa solidaritet över landsgränserna.

(Lundqvist, 2024; SR/Radio Romano, 2020, 28 oktober; SR/Radio Romano, 2021, 21 juni; SR/Radio Romano, 2023, 2 oktober; World Roma Congress, 2023.)

Luciano Axelsson – Lucianoz

Luciano, född 1993 i Stockholm och ursprungligen från Rinkeby, är en svensk dansbandssångare med romsk bakgrund. Han blev populär efter att hans syster laddade upp en video av honom med låten "Det är dig jag går och väntar på" på juldagen 2022. Sedan 2023 har han uppträtt med Allsång på Skansen, haft ett mellanframträdande i Melodifestivalen och turnerat med Diggiloo. Han har även släppt singlar som "Simsalabim" och den senaste "Tio av tio". Med sin musik vill han förmedla kärlek och uppmuntra unga människor att bli entusiastiska över Dansbandsmusik. Lucianoz (hans artistnamn) beskriver sig själv som svensk resanderom i en intervju med *Dagens Nyheter* och är stolt över sitt ursprung. Han har även gjort en dokumentär om sitt drömyrke som dansbandsartist på TV4. Hans framgångar som artist grundar sig inte minst i genomslag på sociala medier.

Utifrån denna rapports syfte ligger Lucianoz betydelse i att han i ett positivt laddat kändisskap är öppen med sin romska identitet och därmed kan vara en romsk förebild. En ytterligare dimension är att den genre han slagit igenom inom, dansbandsmusik, i Sverige är starkt kodad som vit. Detta trots att, som Hans Caldaras påpekat i sin självbiografi, romska musiker varit mycket vanliga inom svensk underhållningsmusik, men oftast utan att vara öppna med sin romska identitet. Därmed kan man säga att det vanliga, men skenbart otypiska har bidragit till intresset för hans karriär.

(Caldaras, 2002; Lundberg, & Tedesjö, 2023; Tv4, 2023).

Kritiska romska studier

Sunita Memetovic

Memetovic arbetar som advokat, huvudsakligen med brottmål som försvarare, och är sedan 2021 delägare i Advokathuset Eriscksson & Häggquist i Uppsala (ehlaw.se). När hon 2019 blev medlem i advokatsamfundet var hon, så vitt känt, den första advokaten i Sverige med romsk bakgrund.

Memetovic har blivit utsedd som expert och sakkunnig inom en rad statliga utredningar som berört den romska minoritetens mänskliga rättigheter. Hon har även varit en drivande kraft i att öka medvetenhet och förståelse för romernas situation i Europa. Allt sedan sin tid som juridikstuderande i Uppsala har Memetovic varit starkt engagerad i att uppmuntra unga romer till akademiska studier, bl.a. genom sitt engagemang i ett projekt kallat antiZ och senare som gästlärare i kritiska romska studier vid Södertörns högskola, där hon sedan 2016 bidragit till att bygga ämnet.

Genom sin tid som student i kritiska romska studier vid Central European University har hon blivit en svensk brygga till det akademiska samtalet och den teoriutveckling i Critical Romani Studies som skapats kring CEU på senare år. I ett examensarbete 2020 tillämpade Memetovic critical race theory i sin juridiska granskning av införande av "tiggeriförbud" i olika europeiska länder.

På sin meritlista har Sunita Memetovic två masters (L.L.M) i juridik och mänskliga rättigheter. Hon har också dubbla världsmästartitlar i karate.

(S. Memetovic, 2020; S. Memetovic, 2021; Södertörns högskola.)

Katarina Memetovic

Katarina Memetovic arbetar sedan 2024 som jurist på advokatfirman Bodström i Stockholm. Hon tog sin juristexamen 2024 på handels högskolan vid Göteborgs universitet med uppsatsen "Jämlikhetsdata - Verktyg mot antiziganism eller ytterligare diskriminering?"

En undersökning om lagligheten och legitimiteten av införandet av jämlikhetsdata." K. Memetovic har under sin studietid deltagit aktivt i de nationella möten för romska universitetsstuderande som arrangerats av ämnets Kritiska romska studier på Södertörns högskola och var en av huvudtalarna för ämnets konferens i oktober 2025. Rapportör till Europakommissionen om Sveriges arbete med romsk inkludering 2025. K. Memetovic är även varit partipolitiskt engagerad, bland annat som ordförande för SSU Trollhättan 2019-2021 och sedan 2023 som SSU:s rättspolitiska talesperson.

(K. Memetovic, 2024; K. Memetovic, kommande 2026; Socialdemokraterna, 2025).

Arman Heljic

Arman Heljic är doktorand i genusvetenskap vid Institutionen för kulturvetenskap vid Göteborgs universitet. Hans tvärvetenskapliga forskningsprojekt involverar romska, feministiska och queera konstnärliga praktiker med målet att undersöka queer och feministisk konsts potential att utgöra motstånd mot antiziganism – som en specifik form av rasistiskt våld mot romer. Heljic tog en mastersexamen i genusvetenskap vid CEU 2016 och var 2022-2024 undervisande lärare vid enheten för kritiska romska studier vid Södertörns högskola. Paneldeltagare vid Göteborg International Biennial for Contemporary Art 2023 på rundabordssamtalet: *Är framtiden queer?* samt vid Off-Biennale Budapest med titeln: *THE SEASON OF DARKNESS: Being Civil in an Uncivil Society* 2023. I Budapest var jag paneldeltagare vid rundabordssamtalet *Practices of Change in Communities of Today and Tomorrow: Towards Institutions of the Future*. Projektkoordinator och redaktör för bokprojektet *Queera romer och resande – Berättelser från Norge, Sverige och Finland*.

(Heljic, 2022; Heljic, 2024; Heljic, kommande 2026.)

Alma Dzafic Ferhatovic

Sedan flera år är Alma Dzafic Ferhatovic en flitigt anlitad föreläsare och folkbildare om frågor kring antiziganism och romsk historia. Sedan 2022 har hon varit gästlärare i kritiska romska studier på Södertörns högskola och ingår i ämnets externa akademiska rådgivargrupp. Hon har också varit verksam som planeringssekreterare på Romskt Informations- och kulturcentrum i Malmö (RIKC). Som mastersstudent vid

rättssociologiska institutionen vid Lunds universitet har Dzafic Ferhatovic fördjupat sig i frågor kring marginalisering av romers historiska minne och minnespolitik kring romska Förintelsen.

Dzafic Ferhatovic är även filmregissör. Hennes kortfilm *Klassen Z*, som delvis utgår från självupplevda händelser, handlar om hur antiziganism och användandet av z-ordet används i skolmiljö för att kränka romer och hur det får stå oemotsagt av klasskamrater och lärare. Filmen fick 2021 ett hedersomnämmande vid den internationella romska filmfestivalen i Berlin, AKE DIKHEA och belönades 2022 med mångfaldspriset Diversity Index Award.

(Diversity Index Award, 2022; Dzafic Ferhatovic, 2022; Svensk filmdatabas.)

Utställningar

Självrepresentation för att bryta stereotyper

Kulturprojekt där romer berättar sina egna historier har blivit viktiga verktyg för att stärka romers kollektiva identitet och motverka fördomar och stereotyper i majoritetssamhället.

De utställningar vi här tar upp har syftat till att lyfta romska perspektiv genom att låta romer aktivt producera innehåll. De är alltså skapade av offentliga institutioner i majoritetssamhället, men vi har ändå valt att ta med dem i denna översikt, eftersom de kan ses som lyckade exempel på hur romska initiativ fått gehör och kunnat dra nytta av de produktionsförutsättningar som dessa institutioner erbjuder.

Utställningarna fungerar inte bara som kulturella uttryck utan också som politiska handlingar, där romer återtar sina berättelser och skapar motberättelser till diskriminerande skildringar.

Den utan tvekan mest uppmärksammade i denna genre är utställningsprojektet *Vi är romer*, som skapades på Göteborgs stadsmuseum och presenterade personliga livsberättelser och intervjuer och betonade vikten av att låta romers röster höras. Utställningen visades i en rad olika städer och fick stort genomslag. Den utsågs av museibranschen till "Årets utställning 2013" med följande motivering:

"Göteborgs Stadsmuseum har skapat en vacker, värdig och tankeväckande utställning av och med romer med syftet att se människan bakom myten, öka kunskapen om samt motverka negativa attityder. Med utgångspunkt i personliga porträtt utvecklas en fördjupad kunskap om ett mångfacetterat ämne. I en intim gestaltning ges besökaren utrymme att utmanas, reflektera och gå starkt ur utställningsupplevelsen. Göteborgs stadsmuseum har genom ett medskapande arbetssätt tagit ett helhetsgrepp på hela utställningsprocessen som utmanar och inspirerar"

Även andra utställningar kan nämnas, som kanske hade mindre nationellt genomslag, men fick stor betydelse lokalt och för de medverkande. I *Unga romer berättar* i Västerås förmedlade nio unga romska personers sina perspektiv på identitet och tillhörighet för att skapa förståelse i majoritetssamhället.

Ett annat exempel är utställningen *Idag är jag rom* i Gävleborg, som samverkar med lokala romer och kombinerar historiska fakta med personliga berättelser och synliggör romers ofta förbisedda närvaro i svensk historia.

Utställningen *Unga romska röster* i Sundsvall 2020 skapades mot bakgrund av konkreta upplevelser av rasism och diskriminering, som bl a en av författarna till denna rapport erfarit (Selimovic). Genom utställningen ville 15 romska ungdomar visa "att vi är precis som alla andra ungdomar, inte något mer eller mindre". Bilderna är tagna med egna telefoner av deras vardag, berättelserna är deras egna som de har erfarit och föremålen är något som man har tagit med sig under all flytt.

Utställningarna exemplifierar hur kulturella uttryck kan fungera som medel för egenmakt, utbildning och social förändring, utmana fördomar och främja större förståelse för romers komplexa erfarenheter i Sverige. I vidare bemärkelse kan de ses som politiskt motstånd mot marginalisering.

(Göteborgs Stadsmuseum, 2013; Junkka, 2021; Köljing, Nylander & Hultqvist, 2013;

Länsmuseet Gävleborg, 2022; Minoritet.se., 2014, 14 april; Västerås stad, 2023).

Utställning z+46

Utställningen Z+46 är ett projekt av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) i samarbete med Gemensamma Romska Internationella Förbundet (GRIF), som fokuserar på berättelser om unga romer i Sverige. Med anledning av 80-årsdagen av befrielsen av koncentrationslägren tar utställningen upp den diskriminering och de fördomar som romer utsätts för. Genom personliga berättelser om fyra unga romer från olika svenska städer visar den hur antiziganismen påverkar deras liv och deras framtid.

Med hänvisning till stigmatiseringen av romer under nazitiden, då de tatuerades med ett "Z" och ett nummer i koncentrationsläger, syftar Z+46 till att ta itu med de aktuella utmaningar som romer står inför, bland annat dålig tillgång till utbildning och diskriminering på arbetsmarknaden. Utställningen öppnades i samband med den Södertörns internationella konferens "Antigypsyism – History and memory" den 3 december 2024, bl.a. i närvaro av den romske professorn emeritus Ian Hancock (Texas University at Austin) på det mångkulturella centret i Fittja.

Därigenom förtydligades ambitionen att skapa kopplingar mellan olika generationer och mellan akademisk forskning och romska ungdomars verklighet i Sverige. Utställningen kan också ses som ett inlägg i debatten om den romska Förintelsens plats i Sveriges kollektiva minne och detta minnes betydelse för kampen mot antiziganism.

(Arcidiacono, 2024; MUCF.)

Teater

Lindy Larsson

(f. 1974)

Om Hans Caldaras är länken till medborgarrättsrörelsens rötter är Lindy Larsson den klarast lysande länken till den politiskt och estetiskt radikala romska scenkonsten som har ett centrum i Berlin. Han har redan haft en lång karriär och belönades 2010 med Kvällspostens Thaliapris för sin tolkning av Carmen på Malmö Stadsteater. För en internationell publik blev Larsson känd genom sin roll i Berlin-teatern Maxim Gorkis hyllade uppsättning av Yael Ronens verk *Roma Armee* (2017). I samma anda, men med ett svenskt fokus, stod Larsson bakom text, regi och gestaltning i sin enmansföreställning *Tschandala*, där han synliggjorde resandefolkets mörka femhundraåriga historia i Sverige och gjorde upp med Strindbergs antiziganistiska novell *Tschandala* (2022). Samarbeten med romska konstnärer har varit återkommande i hans arbete – i flera av de uppsättningar han medverkat i på Maxim Gorki Theater har dekor och kostym utformats av Delaine Le Bas, som även skapade scenkostymen till *Tschandala*. Gorkis *Roma Armee* gästspelades 2018 på Dramaten i Stockholm och Larssons *Tschandala* sattes 2024 upp på Gorki i Berlin och har turnerat både i Sverige och Europa, bl a i Wien och Budapest. 2025 återvände Lindy Larsson till rollen som Carmen; den här gången i Christian Weises uppsättning av operan på Maxim Gorki Theater. Uppsättningen gjorde upp med de romska stereotyperna som genomsyrar operan och både föreställningen och Lindy fick ett översvallande mottagande i pressen i både Tyskland och Sverige. Larsson har därmed på ett nyskapande sätt etablerat romska diskurser om historisk rättvisa som ett motiv för teater. Larsson fick även framgångar som musical-artist när han 2024 spelade huvudrollen Zac i det folkkära verket *Änglagård*, som baseras på en film av Colin Nutley. I denna egenskap har Larsson ofta blivit intervjuad i radio och TV och hans resanderomska identitet har uppmärksamats på ett positivt sätt. Hans väg till att bli en framgångsrik skådespelare mot bakgrund av vad det innebär att växa upp som resanderom och queer i en mindre ort på landet i Småland har dokumenterats i SVT-filmen *Lindy the return of Little Light*. Filmen utsågs till Bästa Film och fick även Publikens Pris på den romska filmfestivalen Ake Dikhea i Berlin år 2020.

Tschandala utsågs av Scenkonstbiennalen till en av 2023 års viktigaste svenska teaterproduktioner. Motiveringen löd:

”Orädd går Lindy Larsson i clinch med August Strindberg – på titanens egen teater! Tschandala/Tattaren är en både personlig och allmängiltig uppgörelse med Strindbergs antiziganistiska text ”Tschandala”. Larsson tar avstamp i sin egen bakgrund med queerkultur och resanderomernas traditioner när han elegant avtäckar lager av förtryck, bjuder motstånd och inger hopp. Med suveränt fysiskt utspel och karismatisk sång, som kan försätta berg, pekar hans teaterkonsert på behovet av många människors upprättelse.”

För Tschandala erhöll Lindy Larsson Teaterkritikernas pris 2022, Stockholms stads hederspris för scenkonst 2023 och Katarina Taikon-priset 2023.

(Gorkij.de; Scensverige; Svensk Filmdatabas; Heljic, 2022).

Theater Artem

Arthem är en romsk teater baserad i Göteborg som i samarbete med riksteatern turnerar med sina föreställningar. Namnet "Arthem" kan översättas till "konstnärligt romskt land" (atristikano Romano them), därav förkortningen.

Arthem grundades i samband med den romska kvinnorätsorganisationen Trajosko Droms uppsättning av musikteaterstycket *En oförglömlig historia*. Den fortsatte som en oberoende kulturförening och producerade flera högkvalitativa föreställningar i samarbete med organisationer som Riksteatern, Folkteatern och Atalante i Göteborg.

Arthems kritiska uppsättning *Carmen med förhinder* (2023) blev en framgångsrik turné i Sverige som fick positiva rescensioner. Våren 2024 turnerade Artem med sin utsålda föreställning *Nomad*, som har sitt ursprung i en idé av Artem och är skriven av Lucia Cajchanova. Verket är baserat på intervjuer och workshops som genomförts med Sofia Jannok och Salamanca Taikon Gonzalez, för att utforska de samiska och romska samhällenas "nomadiska livsstilar". Pjäsen skapar också ett musikaliskt möte mellan jojk och Flamenco. Bland andra uppsättningar kan nämnas *Drömmarnas tält*, som är inspirerad av romska sagor och sägner. Förutom sina egna produktioner och det egna bandet, Taikon's Orchestra, föreställer sig Artem samarbeten för att vara värd för konserter, workshops, dansföreställningar och föreläsningar..

Arthem utgår ofta från en metod som kan kallas dokumentär teater, händelser och upplevelser från verkligheten och blir därför samhällskommenterande. År 2024 gick Artem och Trajosko Drom samman för att främja romsk konst och för att förverkliga ambitionen att bli statlig romsk teaterinstitution. Artem har också den uttalade ambitionen att skapa möten mellan olika nationella minoriteter.

(arthem.org; Huss, 2023; Lundqvist, 2024; Lundqvist, 2024).

Festivaler

Femfolksfestivalen

Fem Folks Festivalen är en hyllning till de kulturer som finns hos Sveriges fem nationella minoriteter och är en möjlighet att bryta ner fördomar och lära sig mer om dessa kulturer genom gratis böcker och workshops. Drivande bakom festivalen är den romska kulturföreningen E Romani Glinda och Fred Taikon, som 2022 belönades med Raul Wallenbergpriset för sitt arbete med att främja romers rättigheter. E Romani Glinda drev en tidskrift med samma namn 1998-2019 som bevakade romsk kultur och romska rättighetsfrågor och är regelbundet arrangör för evenemang vid olika romska minnesdagar.

Det unika med Fem Folks Festivalen är att den skapar en interkulturell plattform som kan främja solidaritet mellan olika grupper. Evenemanget har vuxit stadigt under de senaste elva åren och sker i samverkan mellan romska, samiska, judiska, sverigefinska och tornedalska organisationer.

(DIKKO, 2023; Raul Wallenberg Academy; SR/Radio Romano; 2023.)

Sveriges Internationella Roma Filmfestival

SIRF, Sveriges Internationella Romska Filmfestival, är en ideell förening med säte i Stockholm som grundades 2009. Syftet med festivalorganisationen är att synliggöra romers berättelser och kultur genom film, musik, samtal och andra kulturella former samt att lyfta fram romers erfarenheter och utmaningar. Mellan 2011 och 2014 fick ett särskilt filmprojekt för ungdomar stöd, och festivalerna omfattar filmvisningar, skolvisningar och offentliga diskussioner för att bryta ner stereotyper.

SIRF genomför också olika projekt, bland annat Katarina Taikon-projektet, ett filmutbildningsinitiativ för nationella minoriteter och kulturevenemang. SIRF:s engagemang för att synliggöra den romska kulturen bidrar till kampen mot antiziganism och främjandet av kulturell mångfald i Sverige. SIRF:s grundare, Domino Kai, som fortfarande leder föreningens arbete belönades 2019 med det svenska Martin Luther King-priset. Priset delas ut årligen av en stiftelse skapad av Sveriges kristna råd, Ekumeniakyrkan och Kristna Fredsrörelsen.

(Martin Luther King-priset; Minoritet.se, 2016; Svenska Filminstitutet, 2020).

Organisationer

GRIF

Gemensamma Romska Internationella Förbund (GRIF, tidigare Gävleborgs Romska Internationella Förening) är en nationell NGO som arbetar för att främja romers rättigheter, bekämpa antiziganism och stärka romsk kultur, språk och identitet. Verksamheten innefattar ungdomsverksamhet, workshops, föreläsningar och produktion av poddar. Ordförande och medgrundare av GRIF är Abedin Denaj.

År 2024 producerade GRIF i samverkan med den statliga myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) utställningen z+46 som beskrivs ovan. Fyra unga romer utsågs också till ambassadörer för projektet som skedde i samverkan även med Sveriges museum om Förintelsen, Forum för Levande Historia, Länsstyrelsen i Stockholm och Radio Romano.

Under 2025 har GRIF i samarbete med forskare vid Södertörns högskola genomfört en empirisk studie om unga romers erfarenheter av antiziganism. Studien visade att strukturell och diskursiv antiziganism är vanlig i de flesta unga romers vardag. Många deltagare nämnde "Z-ordet" som en viktig bärare av antiziganistiska diskurser, och att kränkningar och diskriminering ofta vidmakthålls eller tolereras av lärare och arbetsgivare. (Selling & GRIF, kommande 2025).

GRIF har, utan att tappa sin förankring i romska civilsamhället, genom samarbete med MUCF och akademisk forskning, brutit ny mark i att intervensera politiskt i frågor om romsk historia och nutida antiziganism.

(Grif.se; MUCF 2025; Selling & GRIF, kommande 2025).

RIKC Malmö

Romskt informations- och kunskapscenter (RIKC) i Malmö är en kommunal verksamhet med uppdrag att implementera lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk rörande romer, samt regeringens strategi för romsk inkludering (2012–2032). RIKC ansvarar för att ta fram, omsätta och följa upp Handlingsplanen för den nationella minoriteten romer i Malmö stad, som funnits sedan 2016.

RIKC:s arbete utgår från tre källor: a) romsk delaktighet, b) forskning om antiziganism och c) relevanta styrdokument på kommunal, nationell och internationell nivå. Utifrån dessa har RIKC utvecklat ett holistiskt koncept som i korhet innebär att:

- på individuell nivå möta och stödja enskilda personer, exempelvis genom medborgarkontorert på RIKC. Det handlar bl.a. om att öka deras kunskap om minoritetslagstiftning och mänskliga rättigheter och hur de som individer kan åberopa dessa rättigheter

- på strukturell nivå fortbilda kommunens politiker, chefer och medarbetare om de nationella minoriteternas historia och livsvillkor idag, nationell minoritetslagstiftning, Malmö stads policy för de nationella minoriteter, osv.
- på diskursiv nivå arbeta utifrån målsättningen att tala till och om varandra på ett inkluderande sätt. Genom samverkan med det civila samhället, kommunala och statliga verksamheter om detta behov - av ett erkännandefullt sätt att tala med varandra - initiera ett samtal om vilka vi, både som individ och kollektiv, har varit, är och kan vara.

Verksamheten startades ursprungligen som ett pilotprojekt med stöd av Delegationen för romska frågor 2009, som lyfte fram RIKC som en tänkbar modell även på nationell nivå. En styrka i RIKC är att den utgår ifrån en genomtänkt strukturell förståelse av antiziganism som väl korresponderar med EU-kommissionens uppgraderade ramverk för romers jämlikhet, inkludering och delaktighet.

(EU 2020; Halilovic, 2015; Malmö stad, 2025 a och b; SOU 2010:55.)

Diskussion: Vad handlar kritiska romska interventioner om?

För att besvara denna fråga kan man utgå ifrån begreppet diskursformation, som kan definieras på följande sätt:

“Om diskurs betecknar människors förhållningssätt till verkligheten, kan man med detta avse exempelvis en viss aktörs, exempelvis romsk aktivists, idéer och handlingar i en viss historisk situation. Om man sätter denna i samband med andra aktörers diskurser som handlar om samma sak och drar åt samma håll, kan man tala om en diskursformation.” (Selling, 2020, 184-185).

Mot bakgrund av den svenska historien om antiziganism och romsk frigörelse fram till idag kan man urskilja ett antal dominerande diskursformationer i de ovan skildrade “romska interventionerna”, rangordnade efter genomslag i materialet.

1. **Temat antiziganism** är - kanske närmast per definition - centralt i alla kategorier av romska interventioner kring romers rättigheter. Katarina Taikon lade grunden för att genomskåda och angripa fenomenet. Själva begreppet etablerades först under 2010-talet, men har idag anammats i mycket hög grad av det romska civilsamhället och journalister. Teoriinformerade diskurser om antiziganism återfinns inte bara inom universitetsvärldens kritiska romska studier, utan även i NGO:s, från parlamentens talarstolar och från teaterscenen.
2. **Stoltheten över att vara rom**, och en kritisk diskussion om hur minoritetsstress får många romer att dölja sin etniska identitet, är teman som på senare år fått alltmer genomslag, bland annat i utställningsprojekt, på teaterscenen, genom festivaler och i NGO-projekt. Synliggörande är ett ledord. Här kan sociala medier och populärkultur tänkas ha en växande roll, både genom att skapa trygga rum och genom att romska förebilder kan få genomslag.
3. **Olika perspektiv på romsk kulturell identitet** diskuteras inom konstformer utställningsprojekt, men också inom kritiska romska studier. Perspektiv som möts är bland annat vikten av att lyfta fram ett traditionellt romskt kulturarv, vikten att motverka homogeniserande föreställningar om romer, interkulturella perspektiv som söker möten med andra nationella minoriteter och intersektionella synsätt, som även viktliggör feministiska eller HBTQ-perspektiv. En genomgående målsättning är att motverka majoritetssamhällets stereotyper.
4. **Minne och diskurser om historisk rättvisa** har sedan millenieskiftet ökat i betydelse som mobiliserande kraft för romsk medborgarkamp. Dessa diskurser korresponderar med en allmän trend att viktliggöra historien som grundläggande för kollektiva identiteter i samhället. Exkludering eller inkludering i minnet blir därför laddade frågor, inte minst gällande Förintelsen. Dessa diskurser förs både akademiskt och parlamentariskt, men också i form av romska arrangemang i samband med

minnesdagar. I dessa bryts eller sammanförs olika romska gruppers skilda historiska erfarenheter.

5. **Feministiska diskurser** är inte bara centrala inom kritiska romska studier, men kan avläsas i allt ifrån Katarina Taikons dokumentära författarskap till romska diskurser och forum på dagens sociala medier. En observation är att kvinnor är överrepresenterade i de interventioner som tas upp i denna rapport, men också bland universitetsstuderande romer i Sverige.

6. **Queer-romsk identitet** är ett tidigare undanträngt tema som under senare år allt oftare diskuteras på ett positivt sätt. Romska media och romska forskare i kritiska romska studier har här spelat en viktig roll, men också teaterscenen, som genom Lindy Larsson öppnat upp för inkluderande och anti-essentialistiska synsätt på romskhet.

Sammantaget kan man se en dynamisk utveckling av det svenska romska civilsamhällets kulturella interventioner, som är förankrad i en historisk tradition av medborgarkamp, alltmer lyhörd för de romska intellektuella diskurser som förs utanför Sveriges gränser och dessutom på ett konstruktivt sätt samverkar med romska media och sociala medier. En kritisk punkt för många aktörer är att balansera beroendet av staten: å ena sidan riskerar statens stödstrukturer att styra interventionernas inriktning, å den andra sidan har romer precis som alla andra rätt att få del av statliga produktionsmedel för kultur.

Bibliografi

- Alliance against antigypsyism. *Working definition on antigypsyism*. Hämtad 10 september 2025. <https://antigypsyism.eu/reference-paper/#referencepaper-workingdefinition>.
- Arcidiacono, Leonarda. "Forskarnätverk bygger broar". I *Minoritet.se* 241218. <https://www.minoritet.se/8719>
- Arthem. <https://www.arthem.org/>
- Belton, B. "Knowing Gypsies." In *All Change!: Romani Studies through Romani Eyes*, edited by Damian les Bas and Thomas Acton. University of Hertfordshire Press, 2010.
- Björk, H. (2021, 10 april), "Jenny Kay: 'ger effekt om man ser mer romskt i TV'", *TT/Värnamo Nyheter*.
- BRÅ. Brottsförebyggande rådet (2023). *Polisanmälda hatbrott 2022. En sammanställning av de ärenden som hatbrottsmarkerats av polisen.Rapport 2023:16*. https://bra.se/download/18.1537f1c6192bd251bfc3bf8/1730203656334/2023_16-Polisanmalda_hatbrott_2022.pdf
- BRÅ. Brottsförebyggande rådet (2025). *Hatbrott*. <https://bra.se/amnen/hatbrott>
- Caldaras, H. (2002). *I betraktarens ögon*. Nordstedts och Prisma. Utökad nyutgåva 2015. 2023 även som ljudbok, inläst av författaren.
- Caldaras, H.. *Efterord*. I Selling, Jan *Frigörelsen* (2020), s. 208-221.
- Digitalt Museum. (u.å.). *Katarina Taikon*. <https://digitaltmuseum.org/0210314284184/taikon-katarina-1932-1995>.
- Digitalt museum (u.å.) *Rosa Taikons silversmidesateljé*. <https://digitaltmuseum.se/021189497408/rosa-taikons-silversmidesateljé>
- DIKKO (2024, 21 september). Hans Caldaras årets pristagare av Kungl. Gustav Adolfs Akademien. <https://dikko.nu/hans-caldaras-arets-pristagare-av-kungl-gustav-adolfs-akademien/#:~:text=Gustav%20Adolfs%20Akademien%20tilldelar%20Caldaras,om%20de%20svenska%20romernas%20historia.%E2%80%9D>
- DIKKO. (2023, 11 juni). 10-årsjubileum för 5 folk festivalen. <https://dikko.nu/10-ars-jubileum-for-5-folk-festivalen/>
- DIKKO bokförlag. <https://forlagdikko.nu/>
-

Diversity Index Award. (2022) <https://diversityindexaward.se/nyheter/alma-dzafic-ferhatovic/>

DO. Diskrimineringsombudsmannen. (2025). *Vad är diskriminering?*
<https://www.do.se/diskriminerad/vad-ar-diskriminering>

Dzafic Ferhatovic, A. (2022). *Att förverkligas i den mån man erkänns Minnespolitik om Förintelsen av romer och betydelsen av erkännande*. Kandidatuppsats, Lunds universitet 2022.

Etzler, A. (1944). *Zigenarna och deras avkomlingar i Sverige. History and language* [The Gypsies and their descendants in Sweden]. PhD diss., Uppsala University.

Europaparlamentet (2017). Betänkande om aspekter som rör de grundläggande rättigheterna i integreringen av romer i EU: kampen mot antiziganism, Plenarhandling A8-0294/2017.

European Parliament (2015). *Resolution of 15 April 2015 on the Occasion of International Roma Day — Anti- Gypsyism in Europe and EU Recognition of the Memorial Day of the Roma Genocide During World War II*. RSP 2015/2615.

EU 2020. Europeiska kommissionen. *En jämlikhetsunion: EU:s strategiska ram för romers jämlikhet, inkludering och deltagande*. COM(2020) 620. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0620&from=bg>

ERIAC. [EUROPEAN ROMA INSTITUTE FOR ARTS AND CULTURE. Re-thinking Roma resistance. 2020. https://eriac.org/re-thinking-roma-resistance-about-the-project/](https://eriac.org/re-thinking-roma-resistance-about-the-project/)

EUROPEISKA KOMMISSIONEN 1 AUGUSTI 2024. Uttalande av EU-kommissionens ordförande Ursula von der Leyen, vice ordförande Věra Jourová och kommissionär Helena Dalli på europeiska minnesdagen för förintelsen av romer.
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sv/statement_24_4031

EUROPEISKA KOMMISSIONEN 31 JULI 2015. Roma Holocaust Memorial Day: Statement by First Vice-President Timmermans and Commissioner Jourová
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/de/STATEMENT_15_5444

Gorkij. *Tschandala. The Romani Version*. <https://www.gorki.de/de/tschandala-the-romani-version>

GRIF. Gemensamma romska internationella förbund. <https://grif.se/>

Göteborgs stadsmuseum. (2013.) *Vi är romer. / Rom san – är du rom?*
<https://samlingar.goteborgsstadsmuseum.se/carlotta/web/object/714826;jsessionid=qBm3wqLx6Y46C8Q+fXzpi8A3#:~:text=Utst%C3%A4llningen%20%E2%80>

- %9DVi%20%C3%A4r%20romer!%E2%80%9D,att%20leva%20som%20rom%20id ag%3F
- Halilovic, Mujo. (2015) Malmömodellen, Holistiskt och tvärvetenskapligt förhållningssätt. *Socialmedicinsk Tidskrift*, 92(3), 352–365. <https://doi.org/10.62607/smt.v92i3.42716>
- Heljic, Arman. (2022). Staging the Romani Queer Revolution: New Approaches to the Study of Romani Queerness. *Critical Romani Studies*. 4. 10.29098/crs.v4i1.68.
- Heljic, Arman. (2024). Roma in a Temporal Suspension: Delaine le Bas's Romani Embassy as a Poesis of Romani Utopia. In *Liminalities: A Journal of Performance Studies* Vol. 20, No. 4.
- Heljic, Arman. (Kommande 2026) *Romani Queer and Feminist Art: Decolonizing Representations of the Queer Romani "Other" in Contemporary Cultural and Artistic Practices in Europe*
- Huss, P. (2023, 15 februari). "Salamanca Taikon Gonzalez glöder i "Carmen med förhinder"". I *Dagens Nyheter* 230215. <https://www.dn.se/kultur/salamanca-taikon-gonzalez-gloder-i-carmen-med-forhinder/>
- Hälsinglands museum, <https://halsinglandsmuseum.se/utställningar/2021/rosa-taikon/>
- IHRA. International Holocaust remembrance alliance. (2000). *Stockholm Declaration*. <https://holocaustremembrance.com/resources/stockholm-declaration>
- IHRA. International Holocaust Remembrance Alliance. *Icke rättsligt bindande arbetsdefinition av antiziganism*. <https://holocaustremembrance.com/resources/arbetsdefinition-av-antiziganism>.
- ISOF. Institutet för språk och folkminnen (n.d.). *Romska språket*. Retrieved September 28, 2025. <https://shorturl.at/P4QG7>
- Junkka, Malin A. (2021, 18 maj). Unga romska röster i Sundsvall. I *Minoritet.se*. <https://www.minoritet.se/6851>
- KB. *Utredning romani chib och romsk biblioteksfunktion*.(2020). Ku2020/02691 <https://www.kb.se/download/18.79c86e0d1833619d76c1d3c/1663240332981/Utredning%20romani%20chib%20och%20romsk%20biblioteksfunktion%202022.pdf>
- Kocze, A. (2019). Illusionary inclusion of Roma through intercultural mediation. In H. van Baar, A. Ivasiuc, & R. Kreide (Eds.), *The securitization of the Roma in Europe* (pp. 183-206). Palgrave Macmillan
- Kocze, A. (2020 "Den kritiska pedagogikens politik och praxis i Christina Rodell Olgaçs verk" [The politics of critical pedagogy and praxis in the work of Christina Rodell

- Olgaç's]. In *Från interkulturell pedagogik till romska studier. En festschrift för Christina Rodell Olgaç* [From intercultural pedagogy to Romani studies. A Festschrift for Christina Rodell Olgaç], edited by J. Selling, F. Jahanmahan, A. Lindqvist and S.M. Lauritzen.
- Kulturdepartementet (2021), Rapport avseende Europeiskt ramverk om romers jämlikhet, inkludering och delaktighet 2020-2030. Promemoria 2021-10-21 Ku2021/, pp. 4-7, <https://www.minoritet.se/7184>.
- Kwiek, Bagir. Hemsida. <https://www.bagir.se/>
- Kwiek, Bagir och Monica Hirsch. (2013). *Det var en gång det som inte var*
- Köljning, Cecilia, M. Nylander & S. Hultqvist. (2013.) *Vi är romer*. LUX bokförlag.
- Lakatos, A. (2021). *Den romska förintelsen - bara en rad i historieböckerna*. SR/Radio Romano. <https://www.sverigesradio.se/avsnitt/den-romska-forintelsen-bara-en-rad-i-historiebockerna>
- Lakatos, A. (2023). *Varför vet vi så lite om det romska slaveriet?* SR/Radio Romano. <https://www.sverigesradio.se/avsnitt/varfor-vet-vi-sa-lite-om-det-romska-slaveriet>
- Lakatos, A. (2024). *En romsk professor i amerikanska Södern - vem är Ian Hancock* SR/Radio Romano. <https://www.sverigesradio.se/avsnitt/en-romsk-professor-i-amerikanska-sodern-vem-ar-ian-hancock>
- Lakatos, A. (u.å.). Opublicerat manuskript (pc)
- Lundberg, Patric & E. Tedesjö. "Rinkebysonen Luciano Axelsson gjuter nytt liv i dansbandsmusiken". I *Dagens Nyheter* 230930. <https://www.dn.se/sverige/rinkebysonen-luciano-axelsson-gjuter-nytt-liv-i-dansbandsmusiken/>
- Lundqvist, B. (2024, 11 september). "Arthem och Trajosko Drom går samman för att främja romsk konst". I *DIKKO* 240911. <https://dikko.nu/arthem-och-trajosko-drom-gar-samman-for-att-framja-romsk-konst>
- Lundqvist, L. (2024, 20 april). Esmā Veselovski-Gudinci: Motgångarna och hur de ändras till att bli framgångar. I *DIKKO* 240420. <https://dikko.nu/esma-veselovski-gudinci-motgangarna-och-hur-de-andras-till-att-bli-framgangar/>
- Länsmuseet Gävleborg. (2022). *Idag är jag rom*. <https://lansmuseetgavleborg.se/se-gora/utställningar/idag-ar-jag-rom-2/>
- Länsstyrelsen i Stockholm (2024). *Romsk inkludering. Årsrapport 2023*. <https://www.lansstyrelsen.se/stockholm/om-oss/vara-tjanster/publikationer/2024/romsk-inkludering-arsrapport->

[2023.html#:~:text=I%20%C3%A5rets%20rapport%20redovisar%20vi,och%20antiziganism%20samt%20dess%20konsekvenser.](#)

Länsstyrelsen i Stockholm (2025). *Romsk inkludering*.

<https://www.lansstyrelsen.se/stockholm/samhalle/social-hallbarhet/manskliga-rattigheter-och-demokrati/nationella-minoriteter-och-minoritetssprak/romsk-inkludering.html>

Löfvendahl, B. (2013, 14 oktober) När zigenare blev romer. I *Svenska Dagbladet*

Magasin DIKKO – tidningen. <https://dikko.nu/>

Malmö stad. (2025a). *Romskt informations- och kunskapscenter. Årsrapport 2024*. <https://motenmedborgarportal.malmo.se/welcome-sv/namnder-styrelser/kulturnamnden/mote-2025-08-28/agenda/arsrapport-2024pdf?downloadMode=open>

Malmö stad. (2025b). RIKC:s modell för ett mer inkluderande "Vi". <https://youtu.be/1Ps6GQHaHp0?si=zADBPqYBEYL7sY-I>

Martin Luther King-priset. "Martin Luther King-priset 2019 till Domino Kai". <https://martinlutherking.se/2018/12/09/martin-luther-king-priset-2019-till-domino-kai/>

Memetovic, K. <https://www.bodstrom.se/dipl-team-member/katarina-memetovic/>

Memetovic, K. (2024). Jämlikhetsdata - Verktyg mot antiziganism eller ytterligare diskriminering? En undersökning om lagligheten och legitimiteten av införandet av jämlikhetsdata. Examensuppsats vid Göteborgs universitet.

Memetovic, K. (Kommande 2006) Rapport till Europakommissionen om Sveriges arbete med romsk inkludering 2025.

Memetovic, Sunita. https://ehlaw.se/sv/medarbetare_sunita-memetovic.html

Memetovic, Sunita. (2020) *Between Freedom of Expression and Discriminatory Policies: Is there a Right to Beg?*. CEU. Romani Studies Program.

Memetovic Sunita (2021). *Anti-begging provision in Europe through the lens of Critical Race Theory*. CEU, Budapest.

Minoritet.se. (2014, 14 april). "Utställningen Vi är romer prisad". 140417. <https://www.minoritet.se/3063>

Minoritet.se (2016, 13 april). Katarina Taikon – verktyg för tolerans.: <https://www.minoritet.se/4035>

MUCF. *Utställningen Z+46 lyfter fram unga romers berättelser*. <https://www.mucf.se/om-oss/aktuellt/utställningen-z46-lyfter-fram-unga-romers-berattelser>

MUCF 2025. Z+46. En utställning av och om unga romer. <https://www.mucf.se/z46-en-utställning-av-och-om-unga-romer>

Nationalencyklopedin. *Romer*. I *Nationalencyklopedin*. Hämtad 10 september 2025.
<https://www-ne-se.till.biblextern.sh.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/romer>

Ordfront. Nättidningen DIKKO får Ordfronts Demokratipris 2024!
<https://www.ordfront.se/aktuellt/ordfronts-demokratipris/>

Post, Soraya. *Efterord*. Selling, Jan *Frigörelsen* (2020), s. 201-208.

Raul Wallenberg Academy. <https://raoulwallenberg.se/raoul-wallenbergpriset/>

Regeringskansliet. Kulturdepartementet. (2011/12:56). En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012-2032Skr.

Retriever Mediearkivet. <https://www.retriever.se/tag/mediearkivet/>

RomArchive. *Hans Caldaras*. <https://www.romarchive.eu/en/collection/p/hans-caldaras-2/>

RomArchive. *Katarina Taikon*. <https://www.romarchive.eu/en/collection/p/katarina-taikon/>

RomArchive, *Rosa Taikon*. <https://www.romarchive.eu/en/collection/p/rosa-taikon/>

RomArchive. *Soraya Post*. <https://www.romarchive.eu/en/collection/p/soraya-post/>

RomArchive, *The Rosa Taikon Lecture at Södertörn University*
<https://www.romarchive.eu/en/collection/rosa-taikon-lecture-at-soedertoern-university/>

Rosvoll, M., L. Lien, J. Brustad. (2015). » Å bli dem kvit«: utviklingen av en » sigøynerpolitikk« og utryddelsen av norske rom. HL-Senteret.

Scensverige. *Scenkonstbiennalen 2023. Tschandala/Tattaren. Lindy Larsson/Strindbergs Intima Teater*. <https://scensverige.se/tschandala/>

Selimi, Zofia. (2023). *Zofias romska balkanmat*.

Selling, J. (2013), *Svensk antiziganism: Fördomens kontinuitet och förändringens förutsättningar* (1ed.). Sekel Bokförlag.

Selling, J. (2015, 11 februari). "Nordisk antiziganism drev romer till Auschwitz". *Svenska Dagbladet*.

Selling, J. (2020), "Romani resistance and the struggle for historical justice in Norway and Sweden". In: Mirga-Kruszelnicka, Anna & K. Dunajeva, *Re-thinking Roma Resistance*. ERIAC. <https://eriac.org/re-thinking-roma-resistance-book-roma-resistance/>

- Selling, J. (2020), *Frigörelsen. Romers och resandes emancipation i Sverige och andra länder*. Efterord av H. Caldaras and S. Post. Carlsson bokförlag.
- Selling, J. (2022). *Considering the Swedish Commission Against Antigypsyism 2014-2016: Experiences, lessons learned and recommendations. National report Sweden for the project CHACHIPEN. Truth and Reconciliation Process to address antigypsyism in Europe. Remembrance, Recognition, Justice and Trust-Building*. CEPS.
[https://antigypsyism.eu/wp-content/uploads/2022/08/CHACHIPEN - D2_2_CHACHIPEN-National-Research-Report-on-Sweden_final_formated_MODIF.pdf](https://antigypsyism.eu/wp-content/uploads/2022/08/CHACHIPEN_-_D2_2_CHACHIPEN-National-Research-Report-on-Sweden_final_formated_MODIF.pdf)
- Selling, J. (2024) "Varför accepteras antiziganism mer än annan rasism? Om ett tappat momentum och begovet av allianser". I: Neergaard, Anders, K. Krifors, H. Sältenberg och D. Mulinari (red.), *Antirasism och antirasister. Realistiska utopier, spänningar och vardagserfarenheter*. Atlas/Arena Idé.
- Selling, Jan (2025, kommande). *JEKHIPE. Updated brief to CHACHIPEN-report Sweden*. (Selling 2022). CEPS.
- Selling, J. & GRIF, Gemensamma romska internationella förbund. (2025, kommande). *Unga romers utsatthet för antiziganism*. GRIF.
- SFS 2009:724. Lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk.
- Socialdemokraterna. Fyrbodals partidistrikt. Ombudsval inför partikongressen 2025.
<https://fyrbodalsocialdemokraterna.se/download/18.56e39438193ded598f61d3dd/1738408187976/OMBUDS~1.PDF>
- SOU (1923:2). *Förslag till lag om lösdrivares behandling m.fl. författningar. Fattigvårdslagstiftningskommitténs betänkande* [Proposal for an act concerning the treatment of vagrants. Report of the Poverty Relief Legislation Committee].
- SOU (2010:55), *Romers rätt – En strategi för romer i Sverige. Slutbetänkande från Delegationen för romska frågor* [Roma rights – a strategy for Roma in Sweden, final report of the Delegation for Roma Issues].
- SOU (2016:44), *Kraftsamling mot antiziganism, Slutbetänkande från Kommissionen mot antiziganism* [Concerned efforts against antigypsyism, final report of the Commission against Antigypsyism].
- SOU (2025:92). *En kulturkanon för Sverige*.
- Regeringens skrivelse 2011/12:56. *En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012–2032*.
- Regeringskansliet (2014), *Den mörka och okända historien – Vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet*. Ds 2014:8.
- Stockholms stad (2025). *Stockholms Tänkebok*. [Minutes from the City Council].

September 29, 1512. Retrieved 28 September 2025. Facsimile at:
www.stockholmskallan.stockholm.se.

SR/Radio. (2020, 28 oktober). Romano. Romane domacice..
<https://www.sverigesradio.se/artikel/7584791>

SR/Radio Romano. (2021, 21 juni). Protesto angla Kosovaki ambassada..
<https://www.sverigesradio.se/artikel/protesto-angla-kososaki-ambassada>

SR/Radio Romano. (2023, 16 juni). 5 Folk Festivalen 10 bersh!
<https://www.sverigesradio.se/artikel/5-folk-festivalen-10-bersh>

SR/Radio Romano. (2023, 2 oktober). Andera Murina pisinja o dikt "Ko hijum me".
231002. <https://www.sverigesradio.se/artikel/andera-murina-pisinja-o-dikt-ko-ijum-me>

Svenska Filminstitutet (2020). Filminstitutet stödjer nya filmpedagogiska satsningar.
[online] Tillgänglig på:
<https://press.newsmachine.com/pressrelease/view/filminstitutet-stodjer-tre-nya-filmpedagogiska-nationella-minoriteter-satsningar-18607>

Svensk filmdatabas. *Klassens Z*. (2021).
<https://www.svenskfilmdatabas.se/sv/item/?type=film&itemid=631704#plot-summary>

Svensk Filmdatabas. *Lindy the return of Little Light* (2019).
<https://www.svenskfilmdatabas.se/sv/item/?type=film&itemid=627600>

SVT Nyheter (2016, 4 oktober). *Taikon-pris till Hans Caldaras*.
<https://www.svt.se/nyheter/lokalt/stockholm/taikon-pris-till-hans-caldaras>

SvT. (2024.) *Zofias Matresa*. <https://www.svtplay.se/video/KBM7q4o/zofias-matresa/1-jag-flydde-fran-min-verklighet>

Sveriges riksdag.1999/2000:KU6. Betänkande 1999/2000:KU6 Nationella minoriteter i Sverige [Report 1999/2000:KU6 National minorities in Sweden]

Södertörns högskola. Kritiska romska studier. <https://www.sh.se/institutioner--amnen/lararutbildningen/kritiska-romska-studier/personal>

Taikon, K. (1963). *Zigenerska*.

Taikon, K. (1967). *Zigenare är vi*. Tiden.

Taikon, Rosa & B. Janusch (1969), *Zigenskt smycketradition: Rosa Taikon, Bernd Janusch: 23 okt.–23 nov. 1969*. Nationalmuseum.

Takman, John. "Socialpsykiatriska synpunkter på de svenska zigenarna" [Social-psychiatric considerations on the Gypsies in Sweden] *Svensk läkartidning*, 1952:49, 926–934.

Tamas, Gellert and L. Mohtadi (directors). *Taikon*. Stockholm: Gellert Tamas Filmproduktion, 2015.

Tervonen, Miika (2010), *'Gypsies', 'travellers' and 'peasants': a study on ethnic boundary drawing in Finland and Sweden, c.1860–1925*. European University Institute.

Tittel, L. (2025). *Politische Theorie des Antiziganismus*. Transcript.

Tv4. (2023). TV-serie. *Lucianoz – Dansbandsstjärnan från Rinkeby*.
<https://www.tv4play.se/program/4a10edd9693b2dbb9d59/lucianoz-dansbandsstjarnan-fran-rinkeby>

Västerås stad. (2023). *Unga romer berättar*.
<https://www.vasteras.se/specialsidor/utställning-om-romer.html>

Wallengren, S., & Mellgren, C. (2015). The role of visibility for a minority's exposure to (hate) crime and worry about crime – a study of the Traveller community. *International Review of Victimology*, 21(3), 303-319.
<https://doi.org/10.1177/0269758015592108>.

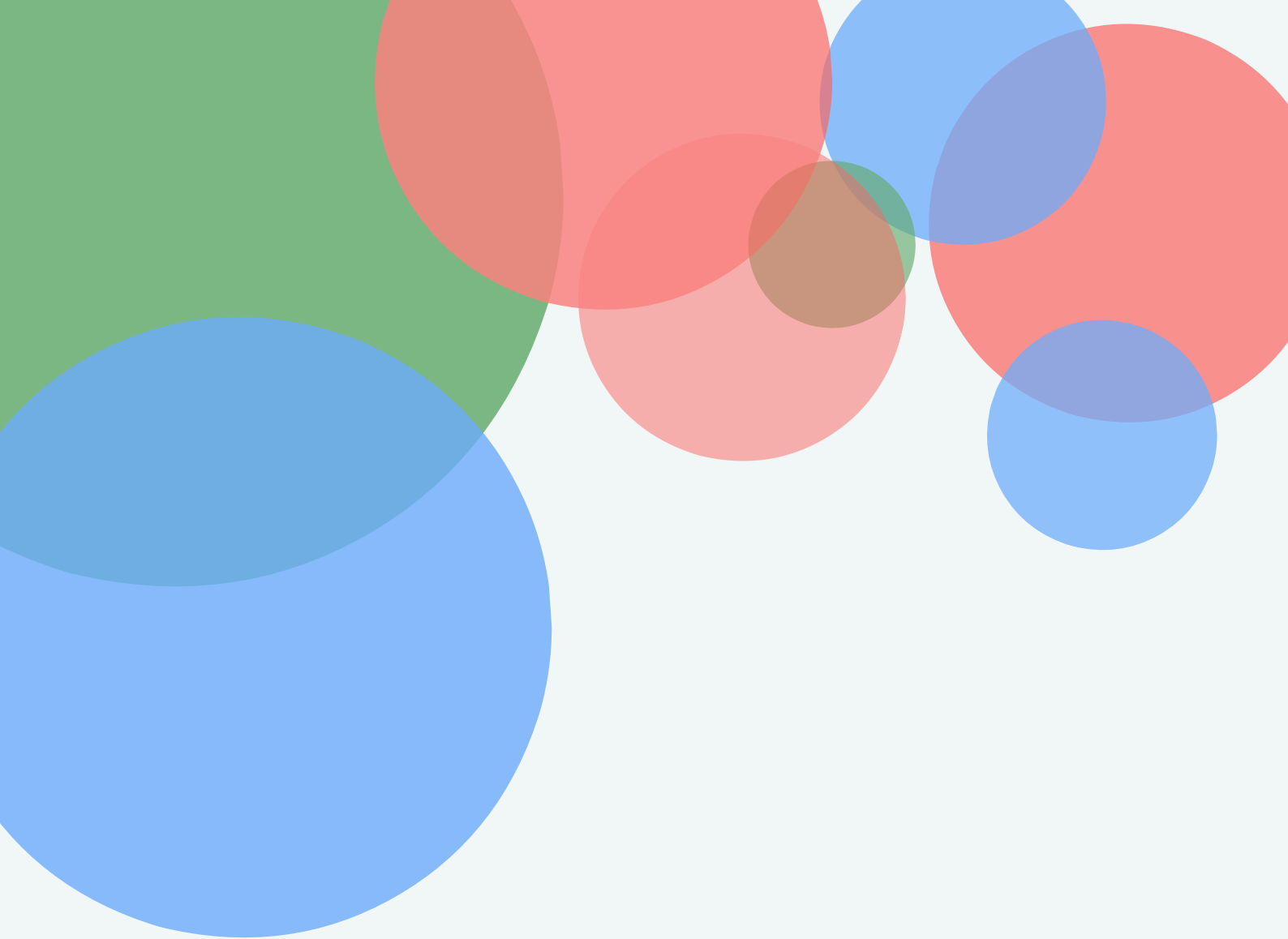
Wallengren, S. and Mellgren, C. (2017), *Gatans tysta offer: en studie av socialt utsatta EU-medborgares utsatthet för brott, hatbrott och annan kränkande behandling i det offentliga rummet* [Silent Victims in the Public Eye: Socially Vulnerable EU Citizens' Exposure to Crime, hate crime and other offensive treatment in the public space]. Malmö högskola.

Wallengren, S. and Mellgren, C. (2017), *Romers upplevelser av hatbrott: upplevelser, konsekvenser och stöd* [Romani's experiences of hate crimes: experiences, consequences and support], Malmö högskola.

Westin, N., Wallengren, S., Dimiter Taikon, K. and Westin, C. (2014), *Antiziganism i statlig tjänst. Socialstyrelsens behandling av romer och resande under 1900-talet* [Antigypsyism in government services. The National Board of Health and Welfare's treatment of Roma and Resandei n the 20th century]. Socialstyrelsen.

Wickman, C. (2019). *Långsiktighet och stadga i arbetet framåt. En myndighet för romska frågor* [Long-term perspectives and consistency in the work ahead. An Agency for Romani issues]. Kulturdepartementet, Ds. 2019:15.

World Roma Congress. Program 2023.
<https://worldromacongress.org/index.php/programme/programme-15-may>

JEKHIPE

Reclaiming Our Past, Rebuilding Our Future:
New Approaches to Fighting Antigypsyism
